

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

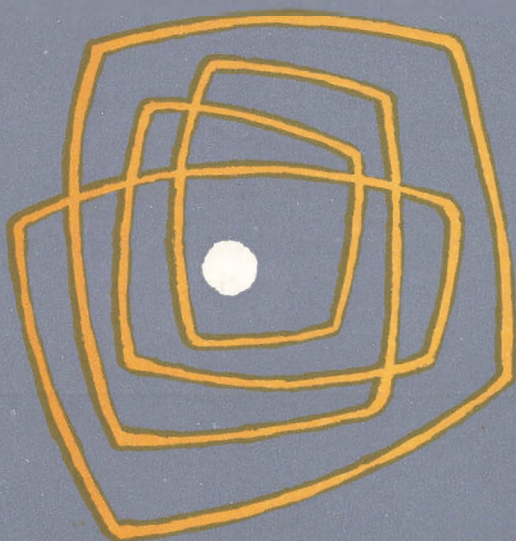
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1968

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1969

Askov Højskoles sommermøde

bliver i år 21.—22. juni

Elev- og efterårsmødet

afholdes 4.—6. oktober

Alle tidligere elever af ældre og yngre årgange
indbydes til disse møder

ASKOV
LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1968

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1969

Midvinter

En juletale

I Dansk Udsyn nr. 4/1968 kan man læse *Jørgen Knudsens* båltale ved midsommer i Askov. Talen handler om *ilden*. Det kommer en båltale vel let til, men bål og tale tilsammen illustrerer meget godt en stærk tilbøjelighed hos menneskene: På tilværelsens vende- og højdepunkter trænger vi til at gribe fat i et stort, gammelt, elementært symbol og lade det danne spejl for vore oplevelser. Ved sommersolhverv bruger vi ilden og spørger den ud om, hvad det er for begivenheder, vi er midt i.

Nu er vi nået til årets modsatte yderlighed, vintersolhverv, jul, nytår. Også her søger vi et stærkt symbol. Vi vælger ikke ilden igen, men finder, at nu er det *lyset*, det kommer an på.

På vore breddegrader er det vel ganske ligetil, at lyset bliver det store julesymbol. Vi har selv set dagene blive kortere og mørkere. I december kan vi uden overmenneskelig anstrengelse komme til at overvære en solopgang, og vi ser solen hænge bleg og forfrossen et sølle stykke over sydhorizonten. Midt på eftermiddagen er den borte igen. For de gamle her i landet betød disse oplevelser nok, at alting stod på spil. Udviklingen kunne jo blive ved. Man havde måske hørt rygter om sælsomme egne, hvor solen til sidst helt opgav at komme frem og kun tændte en svag lysning på den sydlige himmelrand. Måske kunne også det høre op. Så ville mørket og kulden blive alene tilbage. Menneskene ville klare sig en stund med deres magre forråd af korn og kvæg og deres muligheder for at holde ilden vedlige på arnen, men snart ville også det være forbi, og dødens majestæt ville slutte sig til mørket og kulden. I Vølvens Spådom spændes disse muligheder sammen til et drama:

Solen sortner. Land synker i hav.
 Herlige stjerner haster af himlen.
 Røg formørker måneskiven.

Forfædrene vidste, at dette ikke måtte ske. Derfor måtte menneskene holde sammen og forene deres kræfter med gudernes for at sikre lysets genkomst. Derfor fejrede de jul.

Vor viden om, hvad danskerne mente og gjorde, før kristendommen kom til landet og bragte præster og munke med sig og satte gang i historieskrivningen, taber sig jo i dunkelhed. For det meste er vi henvist til at forlænge linierne bag om de tidligste kristne beretninger. Den ældste norske middelalderlov truer den mand med landsforvisning, der ikke holder julegilde til ære for Krist og Vor Frue, og som ikke signer sit juleøl, Krist og Vor Frue til tak, mennesker til år og fred. Det er naturligt, at kristendommens hovedpersoner nu får den fineste plads, men »år og fred« står ved siden af og sikrer forbindelsen til den gamle tro. »Fred« varetager forholdet mellem mennesker. »År« eller »god åring« betyder fred i universet, så vår kan følge på vinter og verdens lys kalde afgrøden frem på markerne. Her måtte altså hver mand gøre sit og drikke jul på sømmelig vis i fortrøstning til, at solen så ville standse sit fald og klatre højere op på den nordiske himmel igen. I Vølvens Spådom sker det pludseligt og underfuldt: Jorden stiger på ny op af havet og ligger forårsgrøn i lyset. På sletten står borgen Gimle og stråler stærkere end solen med sine gyldne tage. Der skal gæve mennesker bo. — Sådan ser den vinterkuede nordbos håb og fortrøstning ud. Og Gimle er rykket med ind i dansk kristendom:

Der stander en borg så prud og grand
 med gammen i gyldne sale.
 Så frydelig der til evig tid
 med venner i lys vi tale.

Længere sydpå, i Middelhavsegnene, hvor kristendommen først vikledede sig ud af religionerne og begyndte sin verdenserobring, er der mindre drama over årstidernes

skiften. Men spændingen mellem mørke og lys er også der et hovedsymbol i menneskenes livsforståelse. Evangelisten Lukas øser med rund hånd op af det foreliggende mytestof, da han skal iscenesætte sin beretning om gudebarnets fødsel. Hyrderne holder nattevagt over deres hjord på markerne uden for Bethlehem. Da står Herrens engel foran dem, Herrens herlighed overstråler dem, og de bliver meget forskrækkede, indtil de hører, at der forkyndes dem en stor glæde. I denne enestående nat, hvor himmel og jord skal mødes, må det helt selvfølgelig ske i et blændende lys.

Men mørkets kræfter er lige så fuldt på spil i den samme nat. Endnu for hundrede år siden hørte det til juleforberedelserne her på egnen, at man malede tjærekors på stald- og ladedøre og tegnede kors i korndyngerne på loftet for at sikre hus og gods mod julenattens farer. I stuen læstes evangelieberetningen, og efter en julesalme kunne folkene gå trygt til ro. Men man skulle tage sig i vare for at færdes alene ude i natten. Først næste morgen var utyskerne jaget væk, og den, der så nærmere til, kunne konstatere, at nu var solen vendt.

Det er hyggeligt at læse alle sådanne beretninger om, hvad de gamle mente og gjorde, men det er ikke let for os at svinge med i den dybe optagethed af, hvad der stod på spil i vinternatten. Vort erfaringsgrundlag er blevet et andet, for magert, kunne man fristes til at sige. Det er ikke nogen realitet for os, at solen kunne fortsætte sin nedadskriden og til sidst forsvinde helt fra vore egne. Vinteren henhører under vejret, som vi gerne taler om i afslappede stunder. Vi går en tur i det, snuser til luften, skønner om det står til frost eller tøj. Vi holder en fest, mange fester endda, men vi kan ikke se vort julebal som et led i store kosmiske begivenheder, hvis mål er at tvinge lyset tilbage til vore lande. Vi er ikke længere for alvor i slægt med verden omkring os.

Det er der måske ikke noget at gøre ved. Jeg skal ikke tage endelig stilling til den sag, blot gøre opmærksom på, at hvad vi end måtte have mistet, så har livet dog ikke tabt

enhver betydning for os. Det store drama er flyttet ind i os selv, i den enkeltes bevidsthed og i samspillet mellem mennesker. Der foregår stadig ting, som kan blive skæbnesvangre for et menneske. Og der har det gamle symbol, lyset, stadig sin plads og sin gyldighed.

I Dantes komedie skildres et menneskes sjælelige levnedsløb, og mottoet er: fra mørke til lys.

På midten af vor bane gennem livet
jeg fandt mig i en skovs bælgmørke sale,
forvildet fra den vej, som var mig givet.

Det er udgangspositionen. Dantes sjæl trænger til oplysning og vejledning, og ved to læreres bistand, Ovids og Beatrices, foretages vandringen fra dybets afgrund til de renes højsæde. Målet nås øverst i paradiset sale, hvor Jomfru Maria giver Dante den sidste gunst, tilladelse til at vende blikket opad mod det himmelske lys, der vælder ned fra guddomsherligheden selv. Og der stirrer han da ufravendt op i evighedens lue. Han vil fatte og forstå, hvordan dette lys, der er ét og uforandret, dog kan rumme former og farver i sig, treenighedens ringe, ja menneskets eget billed; men hans ånd magter det ikke,

da spilled
der pludselig et lys og gennemskinned
sådan min sjæl, at al dens hu blev stillet.

Her spilles dramaet til ende i et lys, der opfylder sjælen helt og gør alle spørgsmål tomme. Det er en mere forfinet tilfredsstillelse end den glæde, der opfyldte nordboen, når han konstaterede, at solen havde afvist mørkets angreb og nu begyndte sin sejrige vandring op over himmelkuglen. Men det er begge steder lysets sejr.

I vort eget århundrede er vi opfødt med beretninger om tortur. På film, i romaner, i reportager. Ingen af os får lov at være uvidende om, hvor effektivt mennesker kan pine hinanden. Men det er mærkeligt at se, at lyset hører til

torturkammerets faste inventar. Den fangne, der forhøres i timer og døgn, stående foran sin inkvisitors bord, har blændende projektørlys i øjnene. En nøgen elektrisk pære brænder i loftet over pinebænken. Den samme pære skinner ind i fangens øjne, når han vågner af bevidstløsheden på cellens gulv efter torturen. Og pæren brænder dag og nat, under ham ingen hvile, men varsler ny tortur. — Her er det mørket, der lukker sig barmhjertigt over et menneskes sind og sanser, når smerten stiger til det uudholdelige og bevidstheden tabes.

Da de tyske bombemaskiner den 28. april 1937 hældte deres bombelast ned over Guernica, skete det ikke i natens mulm og mørke, men i formiddagens skarpe lys, medens mange mennesker var samlede på markedspladsen. I Picassos billede er lyset også godt nok fastholdt. I de første udkast er solskiven tegnet ind, men senere omformes den til en elektrisk pære med nådeløse savtakkede stråler. Jeg ved ikke, om maleren tænkte på torturkammerets belysning, men det havde været ligetil. Der var mange kamre i funktion i Europa i de år.

Allerede i 1905 malede Willumsen sit billede »Efter Stormen«, som man kan se i Oslo og gentaget på museet i Frederikssund. I første øjeblik fanges opmærksomheden af kvinden, der løber fortvivlet og søgende i strandkanten, hvor dønningerne efter det overståede uvejr endnu slår ind. Men snart opdager man, at billedets centrum er solen. Den står højt på himmelen og hersker enevældigt i billedet, så der ikke gives skygge eller mørke nogetsteds. Og det er lykkedes maleren at give dette sollys en sygelig, ubarmhjertig og spottende karakter, som i sig selv rummer hele billedets indhold.

Man kunne spørge, om det er en særlig perversitet ved vort århundrede, at vi bruger lyset til at pine menneskene med. Men sådan hænger det næppe sammen. Alt djævelskab er opfundet for længe siden, og vi har blot vist os som lærenemme disciple. Men disse eksempler afslører, hvor skrøbeligt et menneske er sat sammen: Mørke uden lys fylder os med gru. Lys uden mørke er lige så fuldt helvedes kval.

Vi slynges frem og tilbage mellem disse to elementer. Snart trøster de os, og snart spotter de vor afmagt. Det er en ynkelig forestilling.

Men man kan komme ud for at opleve, at det forholder sig lige omvendt. Jeg sejlede en decemberdag over Store Bælt. Det var sen eftermiddag, og mørket var på vej ned over Bæltet, der gik med store bølger fra nord. På halvtreds meters afstand var de skjult i skumringen, men nærmere færgen opdagede man dem, sorte og truende. De kastede sig mod skibssiden nær forstavnen, og der slyngedes de til vejrs og blev til lys. Et øjeblik stod de deroppe, mere blændende end det svage lys, der nåede ned fra himmelen. Så faldt de tilbage i mørket. Men næste bølge var på vej op i lyset. — Nu ved man jo, at en Storebæltsfærge er et fint stykke teknik, som er skruet sammen på Helsingør Skibsværft; men i denne sene eftermiddagsstund gik færge, himmel og Bælt sammen i ét og holdt en prædiken for tilskueren. Sådan er vinteren hos os. Verden er mørk, men dagen springer dog op i lyset, holder sig svævende der en stakket stund og går til grunde i mørket på ny. Sådan er også vort liv. Vi kommer ud af mørket og kender ikke vor oprindelse, hvor meget vi end kan bilde os ind, at vi aner om den og måske kan længes tilbage til den. Vi bliver slynget ud i verdens lys og har vort korte øjeblik her. Og vi føler, at nu skal vi dog på en eller anden måde udtrykke os, formulere os selv, over for dette lys, der omgiver os. Så falder vi tilbage i mørket og ved ikke, hvor vi går hen.

Men det var ingen prædiken om forfærdelse og forladthed. Snarere om tillid og fortrøstning. Om at være hjemme i sin verden.

De gamle her i landet var nødt til at tage livet alvorligt. Alting stod på spil for dem, når mørket om vinteren krøb længere og længere op på himmelen, og ulven Fenris truede med helt at sluge solen. De måtte gøre, hvad de kunne, for at komme lysets svigtende kræfter til hjælp. Så samledes de på gårdene, holdt måltid med hinanden og drak jul, medens de følte lykken blive stærk i deres kroppe.

Samtidig har vi fra alle tider en overvældende mængde vidnesbyrd om, hvor lidt mennesker formår, hvor magtesløse vi slynges hid og did mellem mørkets rædsel og lysets pine. Også det kunne de gamle fortælle historier om.

For os ser det mærkeligt selvmodsigende ud at holde fast på begge slags erfaringer. Vi vil være fristet til at bede om et klart standpunkt: Enten kan mennesker virkelig få magt over deres skæbne — og så gælder det naturligvis om at tage fat og få noget udrettet. Eller også er tilværelsen i sidste instans mægtigere end vi. Den lader hånt om vore anstrengelser og spotter vore bestræbelser. I så fald var det måske værdigere og rimeligere at lægge hænderne i skødet og lade være at bilde sig noget ind.

Men denne enten-ellerfilosofi er vist en godtkøbstankegang, som man kan sidde og flikke sammen, når man i fredelige stunder har tid og råd til at spekulere lidt med sin fornuft. For hjertet er der ikke nogen modsigelse. Det ved, at vi må gøre alt, hvad vi formår, og når vi ikke evner mere, kan vi roligt stå frem og bekende, at vi har været unyttige tjenere. Det behøver ikke at være en bekendelse med fornærmethed og jammer. Den kan aflægges med stor glæde i tillid til, at når mørket truer med helt at gøre sig til herre over os, så slår dette mærkelige og suveræne liv pludselig en mægtig latter op og kaster lyset ud til menneskene igen.

H. Engberg-Pedersen.

Nytår 1969

Lad os komme ned fra månen.

L Arhundreders menneskedrøm — »månemanden« — er i de sidste uger af det år, vi forlader, kommet virkeligheden nærmere end nogensinde før —.

Teknik og samspil af hjerner og apparater har bragt fantasien ind i baner, som var utænkelige, i hvert fald ikke til at forudse, for blot fem eller ti år siden.

Er det da vor tidsepokes sejr, eller en af de store blandt dem — det at hente drømmen ned fra rummelrummet?

Tilgiv mig — sejrende tekniske himmelstormere og Jeres tilbedere — *jeg* er ikke med, *jeg* melder fra.

For mig står tværtimod disse rumfarter som tegn på denne tids, disse års tragiske fallit.

Vi andre, mere eller mindre måbende tilskuere, overværer, hvor herlig vidt vi har bragt det til at beherske naturens kræfter, når det gælder om at løbe kapløb mod stjerner og planeter, — *samtidig med* at denne teknikkens genius — skabende evne — på vor egen klode skærper sine våben til massedrab, stærkere atombomber; napalm og shrapnells, som kan klistre brændstof på levende kroppe eller splitte dem i stumper; enzymspredning fra luften som kan dræbe markers afgrøde af menneskeføde, — og *samtidig med* at overflodslandene trives i veltilfreds mæthed kun få timers flyverejse fra jungler, hvor det er fjendelands erklærede mål at sulte en hel befolkning til udslettelse.

Nordahl Grieg siger i skuespillet »Nederlaget« om de franske kommunarders nedkæmpede oprør i 1871: »Hvor må stjernerne elske jorden, de er så fjernt fra den.«

Vi, eller i hvert fald stormagters ledere, gengælder åbenbart kærligheden, elsker himlens fjernhed højere end den

nære jord, siden de ødsler så overvældende en del af deres rigdom på at række op mod den.

Er det kortsynet gammelmandssnak, det jeg siger? Årenes indskrænkning af horisonten?

For — svarer fremtids-teknologerne — det er under de yderste krav, krig og rumfart, menneskers opfindsomhed presses til at erobre det hidtil umulige.

Engang — hævder de — vil de nye apparater, finessernes finesse, komme os til gode i dagliglivet.

Er det bedre køleskabe, mere naturtro farve-TV, tydeligere telefonrøst over Stillehavet eller nogle timer sparet i farten mellem verdensdelene, de taler om?

For hvem af jordens befolkning er »os«? Hidtil kun de i forvejen privilegerede i de rige lande.

Svælget mellem vores overflod — for så mange af os — og milliarders fattigdom har teknikken endnu ikke bygget bro over. Tværtimod, den afstand øges stadig.

Og vi taler selvsikkert om vore velfærdssamfund på et stade, hvor langt fra alle blandt os selv har rørt blot en flig af »velstand« i boliger, livsudfoldelse, tryghed.

Den udfordring — nødens, sultens, afsavnets — har ikke virket med samme kraft og inspiration på teknikken som himmelfart og drabsmetoder.

Derfor er det, jeg kalder teknikkens rumerøbringer for vor tids tragiske falliterklæring.

Trods alle gode viljer — i De forenede nationer, i Røde kors og Genève-kommissioner og rundt om i hjemmene og hvor ellers — har ingen menneskelig stræben kunnet tvinge nationernes kraftoverskud og dominerende målsætning fra eget velfærd over til fælles kamp mod denne klodes nød.

Der er et paradoks — åbenbart uløseligt — som altid har undret mig: Taler man ud fra samme forudsætninger på to-mandshånd med en anden, enige eller ej, er vi begge fornuftsvæsener, raisonnables.

Vi prøver at forstå den andens mening, lytter i hvert fald, er mere eller mindre modtagelige og kan opgive noget af vores eget ønske.

Ganger man en samtales deltager med ti eller hundrede — i møder, ved forhandlingsbord eller i parlamenter — går straks en væsentlig del tabt af modtageligheden, det åbne øre.

Og er det repræsentanter for millioner, en hel nation, der står overfor hinanden, blir de til pindsvin. Den enkeltes fornuft og menneskelige stræben synes fordampet i massen.

Det er ligesom disse »typefotografier«, hvor man kopierer bunker af ansigter oven på hinanden for at frembringe et billede af »den typiske nordbo«, »den typiske asiat« eller israelit, eller hvad det nu kan være, — ingen kender sig selv igen i dette syntetiske portræt, hver af os forsvinder i nogle såkaldte fællestræk, som ikke er *os*, men en uigenkendelig, brutal forenkling.

En god filosof, var det mon ikke Montesquieu, som udtrykte så meget klogt i det 18. århundrede?, skrev, at hvis det, den enkelte person anser for ret og rimeligt, for god moral i forhold til sine medmennesker, blev ophøjet til almen lov nationerne imellem, til statsmoral, ville verden se bedre ud.

Så langt er jordens folkeslag endnu ikke nået, trods alle gode viljer og det stadig mere forjagede tempo i teknikens triumfer.

Jeg er klar over, at det, jeg siger, lyder som en hul dommedagspræken over vor tids urimelighed. Hul — fordi den ikke kan føre til noget forslag om en bedre verden, et glædeligt nytårsbudskab.

Men jeg vil frem til at søge en baggrund for et af de træk i det sidste års ansigt, som har vakt både opsigt, postyr og magtreaktioner i store dele af verden — ungdomsoprøret.

Det har længe været under opsejling — læderjakker, provoer, pubertetskriminelle bander, hippier, blomsterbørn, og hvad nu smarte folk har hæftet af etiketter på disse skiftende grupper.

I 1968 er det hash-dyrkelse og studenterrevolter, som særlig højrrøstet har slået gennem massemediernes lydfilter, og som grundigt har rystet den etablerede ordens håndhævere i vidt forskellige samfund.

Vi oplever noget, som er mere end alle tiders velkendte generationsopgør, — en protest mod selve den struktur, som nutids samfundsdrift har oparbejdet, hvadenten den har karakter af gammel demokrati, af østlig eller vestlig tilnærmelse dertil, eller af diktatur i en eller anden form.

Den unge ungdoms protest udfolder sig vidt forskelligt — og dog ret ensartet — hvor den så finder udtryk.

En flugt fra virkeligheden, et fællesskab på afstand af erhvervsliv og karrierestræb i en passiv eksistens med eller uden narkotikapiber. Eller som aktiv, rudeknusende demonstration mod uhyrligheder som negerfattigdom, jødeforfølgelser, Vietnamkrig og nedkæmpning af svage nationers frihedskamp. Eller blot som indbrud i ceremonier, som nu er tradition indenfor en bestemt samfundsfunktion.

Her, med dette sidste, tænker jeg naturligvis på et herhjemme meget publiceret indslag i Københavns universitets nylige årsfest. Men jeg har en grund til igen at fremdrage denne — set i verdensmålestok — ret så ubetydelige tildragelse:

Det var nemlig kedeligt, at demonstranterne så hastigt forlod salen. Var de blevet, ville de have hørt professor Sven Henningsens forelæsning om forhandlingerne og beslutningsprocesserne, der gik forud for, at den første — idag så forhistoriske — atombombe blev kastet over Hiroshima i august 1945.

Det var en rystende afsløring af den angstens kynisme, som fører dødens kræmmere til at skabe katastrofer, af politikeres faste, målsnævne manipulation med videnskabens blinde redskaber.

Hiroshima 1945 er vel det afgørende tidskel ind til den konfrontation mellem teknikkens triumfer og magthavernes forvaltning af dem, som jeg vover at kalde vor epokes fallit.

Jeg ved ikke, hvor mange af den ungdom, der gør revolte imod vore samfund — ved at afsondre sig fra dets stræb eller slå døre ind i det, de kalder »systemet« — som gør sig deres egentlige bevæggrund bevidst. Handlingerne er ofte hensigtsløse, uden mål. Det erklærer mange af oprørerne

selv, ja, forkaster direkte et formuleret mål, udover flugten og destruktionen.

Men kan det lægges dem meget til last, når de møder en meningsløs kontrast mellem jordens overflod af rigdom og dens meningsløse fordeling.

Nu vil jeg tro, at mange af dem, der lytter i aften, få timer ind i det nye år, synes, det er temmelig dystert tale, jeg fører, og at det ikke rigtig kommer »os selv« ved, vi, som lever og ernærer os i Danmark.

Det gør det nu alligevel.

For vi kan ikke fortrøste os på, at vi som så ofte, ja næsten altid i vor fortid, lever i en tryk enklave, så at sige et beskyttet værksted, som ikke rammes af verdenshavens truede bølgeslag.

Vi, nogle af os, vistnok et flertal, tilhører de privilegerede her på jorden.

Men ikke alle, langt fra alle.

Vi kan i selvtilfredshed tale om, at vi er på vej mod noget endnu bedre end blot lønstigninger, sulten fra bordet, til mere frihed, mindre korporligt slid, til trivsel, omsorg og demokrati på arbejdspladsen.

Og det er godt. Men vi må beskæmmet indrømme, at vi blandt andet ikke på 10 eller 20 eller 30 velstandsår har formået at løse boligskandalen, som formener gamle og unge adgang til et menneskeværdigt milieu.

Dér har vi i hvert fald ingen grund til selvtilfredshed.

Med fare for at fornærme vores aktive demonstranter kalder jeg vort hjemlige oprør for spagfærdigt. Men det er et alarmsignal, som fortæller, at vi selv i dette det bedste og mest demokratiske af alle lande — som så mange af os synes — er indlevet i en styreform, en samfundsdrift og målsætning, som vi ældre finder os velbehageligt tilpas i, men som meget snart kan vise sig utilstrækkelig til at opfylde nye generationers krav, — et krav om at tvinge deres egne personligheder frem gennem »typefotografiets« udslettende forenkling.

Hvordan det skal ske, det er vi, som fungerer i det bestående systems normer, udelukket fra at profetere om, det ved oprørerne ikke selv. Men ét tror jeg er givet:

Hvis jordens verden overhovedet får lov at leve videre, blir det i revolte mod teknikkens udnyttelse til at splitte den i egensindig national selvhævdelse og selvtilfredshed.

Jeg beklager, udover en vag devise: Lad os komme ned fra månen, har jeg ikke noget glædeligt nytårsbudskab at bringe.

Et citat til sidst, igen af Nordahl Grieg, men et som udtrykker en sandhed af længere rækkende værdi end årligt tilbagevendende lykønskninger til et årskifte:

Ædelt er mennesket,
Jorden er rig!
Findes her nød og sult,
skyldes det sving.

Knus det! I livets navn
skal uret falde.
Solskin og brød og ånd
ejes af alle.

Vi vil ta' vare på
skønheden, varmen —
som om vi bar et barn
varsomt på armen.

Mogens Fog.

Danske træskulpturer, set af en franskmand

Gérard Franceschi: Træskulpturer fra danske Landsbykirker (Rhodos), 1968.

Gérard Franceschi er en fransk kunstfotograf, der i mere end 20 år har arbejdet som fotograf for det berømte Louvre-museum i Paris. Han har nu i nogle år været bosat i Danmark, og har opdaget at der i danske landsbykirker findes en rigdom af kunstværker som de fleste af os sædvanligvis går vanemæssigt forbi, uden at bemærke dem.

»Selv om skandinaverne — og navnlig danskerne — med stolthed er sig deres fædrene arv bevidst«, skriver Franceschi i sit »Forord«, »kendes disse skatte besynderligt nok kun af få. Under mildere himmelstrøg søger nordboen, hvad måske ofte kan findes et par skridt fra hans egen dør. Herfra er hentet denne samling optagelser, som for nogle måske vil vække mindet om allerede kendte kunstværker, for andre måske vil være en spændende kunstnerisk oplevelse, men som ingen vil kunne blade igennem med ligegyldighed. For det som disse billeder udtrykker, er det enkle tema: Mennesket og Lidelsen, menneskets lidelse, Guds søns lidelse for to tusind år siden, menneskets lidelse gennem seklerne, menneskets lidelse overalt på kloden, hvor mennesker lider og dør — fordi de er mennesker. Jeg drømte engang om med fotografier at illustrere Kristi liv, dette gribende livsløb, som gennem tiderne har været tema i mangfoldige store og ofte sublime kunstværker i maleri og skulptur. Ideen, der altså ikke var original, mødte her i Danmark et materiale til virkeliggørelse af en så betragtelig mængde og en så uomtvistelig kvalitet, at jeg faldt for den fristelse, som disse forunderlige værker frembød«.

Hvad Gérard Franceschi fandt i de danske landsbykirker var »en verden af statuer, som med vild fyrighed eller over-

jordisk blidhed fortæller om smerte, håb, drift og meget andet«.

»På enestående måde vidner disse skikkelser«, hedder det videre, »om »Middelalderens Klarhed«, der op igennem århundreder, som ofte har fået skyld for dunkelhed, er blevet overleveret os. I sin storhedstid har denne klarhed forlenet kunstneren og hans værk med en uudsigelig grad af liv, rytme og ånd. Hvis jeg her skulle udtrykke et ønske, måtte jeg da med disse billeder kunne videregive al den glæde og kærlighed, som disse statuer har givet mig«.

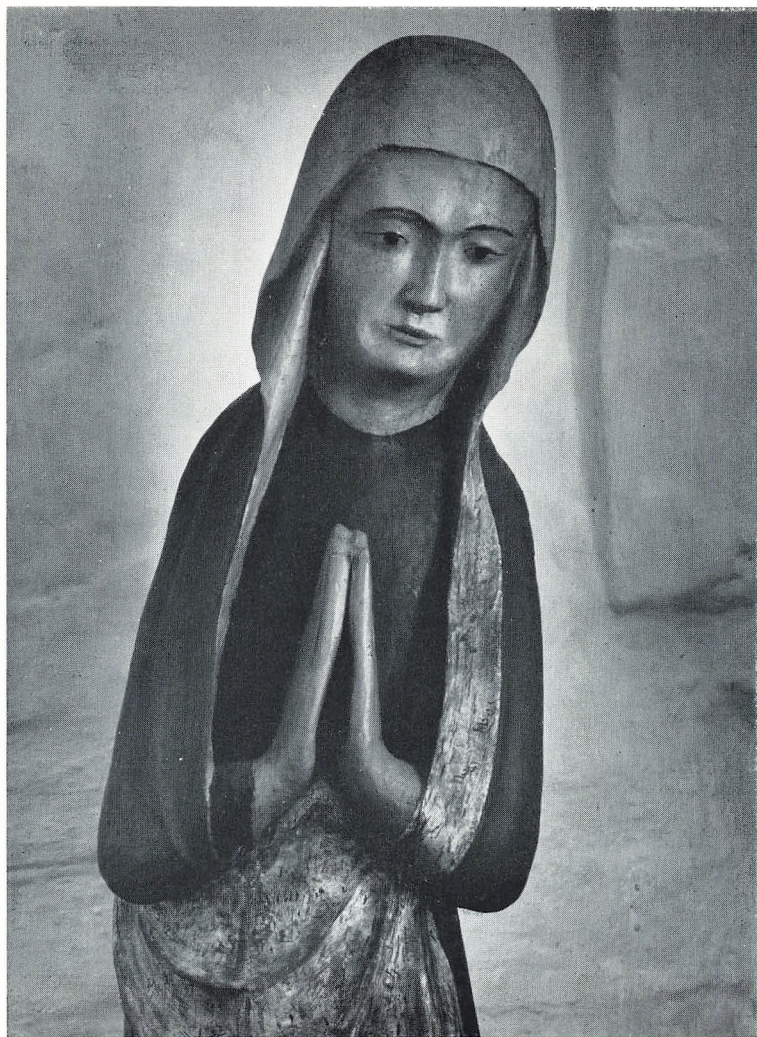
Jeg har anført disse sætninger fra bogens »Forord«, fordi de bedre end andres omtale er i stand til at vise, hvad Gérard Franceschi har villet med sin bog. Skønt fremmed for dansk tradition har han, som den kunstner han er, formået at kalde et stykke dansk fortid til live, som ingen af os — skønt vi havde glemt den — kan undvære at kende til, hvis vi vil forstå os selv. Og hvor udtryksfuldt har han ikke formået at gøre det! »Man føler at kunstneren, dybt grebet af sit emne, har modtaget den Nåde, som Skaberen skænker den, der vil tolke hans almagt. Mennesket af den gang var sandt, af en ren og hel sandhed, som er blevet sjælden i vore dage«. Disse Franceschi's ord om den anonyme kunstner fra fortiden gælder også ham selv. Med en uforbeholden hengivenhed har Franceschi givet sig hen i sin opgave, og resultatet er simpelthen overvældende.

Bogen indeholder over halvandet hundrede helsides fotografiske optagelser af træskulpturer fra danske landbykirker, et »Forord« af kunstneren selv, og en instruktiv »Indledning« af Niels Højlund. Billederne er alle optaget uden brug af kunstigt lys, set sådan som de har været set gennem århundreder af de kirkesøgende, og set af en kunstner, der kommer fra en helt anden åndelig tradition end den danske. Og Højlund har nok ret i, at det næppe ville have været muligt for et menneske med den danske protestantisme i sig at frembringe »en billedbog over Kristi liv med en sådan hengivelse og tilbedelse«, som det her er sket.

Hvad Franceschi viser os er ofte skikkelser som man ved et flygtigt kirkebesøg slet ikke ville opdage, fordi mange

af de fotograferede udskæringer er så små, at intet er lettere end at overse dem, navnlig hvis de befinder sig i den del af kirken, hvor det klare dagslys ikke altid er alt for klart. Og det samme gælder, når man står over for en eller anden af de store altertavler med mange udskæringer. Man hæfter sig ikke særlig meget ved det enkelte ansigt, fordi figurrigdommen er så overvældende. Men, som Højlund bemærker, »den håndværker, der har skåret ansigterne frem i træet, må jo have oplevet dem netop så nærgående og personligt, som den fotografiske linse nu trækker dem frem for betragteren. Fotografiet gør altså ikke vold mod det oprindelige kunstværk ved at bringe os detaljen helt ind på livet, men giver tværtimod en ny mulighed for at se den udtryksintensitet, som må have været hensigten da figuren blev skabt«.

Men også en anden ting tildrager sig opmærksomheden, noget der også omtales i Højlunds indledning: »På overraskende måde synes alle jordens forskellige folkeslag at være til stede. En kosmopolitisk skare vandrer forbi: »vi partere og medere og elamiter, og vi som hører hjemme i Mesopotamien, Judæa og Kappadokien, Pontus og provinsen Asien«. Man kan betragte billedrækken fra nr. 62 til nr. 77. De benævnes i registret som høvedsmand, ypperstepræst, jøder, ryttere etc., men ligesom hele verden synes at være tilstede i Jerusalem på den første pinsedag, som der berettes om i Apostlenes Gerninger (kap. 2,9), således kan man måske også tænke sig, at kunstneren ville vise, hvorledes alle verdens folk har været tilstede ved foden af Kristi kors langfredag. Deres tilstedeværelse gør korsfæstelsen til noget andet end en begivenhed i Jødeland. Vi er alle medskyldige, og hans forsonende død gælder os alle. Denne universalitet i frelsetanken er jo ikke mindst et fremtrædende led i mystikken, og senmiddelalderens kristendomsforståelse er stærkt præget af mystikernes altomfattende oplevelsesverden. Det er i hvert fald forbløffende, at middelalderkunstneren synes at være så fortrolig med menneskehedens forskelligartethed, som fysiognomierne her antyder. En sådan omfattende verdensbevidsthed er jo ellers

»Det er ikke alene den sejrsvise Kristus-skikkelse på Jellingestenen, der fortæller os noget væsentligt. Det er også den sørgende jomfru Maria fra Halk, der kommer os ved og bevæger vort sind.«

Billedet har nr. 94 i Franceschi's her omtalte bog, og citatet er fra Niels Højlands »Indledning« til bogen.

»Spottere«, der håner den korsfæstede.
Udsnit fra en altertavle i Hejls kirke, Vejle amt.

noget man først tiltror europæerne efter at opdagelsesrejserne har sprængt vor snævre, kontinentale horisont. Det kan i hvert fald ikke være den rene indbildningskraft, der har frembragt disse mongolske, kirgisiske og armenske typer. En viden ligger bag, og den har strakt sig ud over den lille nordtyske eller danske købstads få tusind faste indbyggere«.

Måske kan der senere blive lejlighed til en mere udførlig omtale af Franceschi's værk, dette skulle blot være et forsøg på at gøre opmærksom på værket og i korthed antyde hvad det indeholder. Måske vil man finde værket for dyrt. Det er en misforståelse. I virkeligheden er det meget billigt. Man skal nemlig ikke sammenligne med hvad det ville koste at købe en Uglebog, men med hvad det ville koste at købe et godt maleri. Selv et elendigt maleri er mere end ti gange dyrere end Franceschi's bog. Og dertil kommer, at af det ikke helt gode maleri bliver man hurtigt træt. Af Francechi's bog bliver man aldrig træt. Den skænker os nye rigdomme hver gang man beskæftiger sig med den.

Knud Hansen.

Kunst og etik

*Radiosamtale mellem K. E. Løgstrup og
Tage Skou-Hansen.*

Tage Skou-Hansen: Til Det Danske Akademis første årbog har professor K. E. Løgstrup leveret en afhandling, som er en undersøgelse af den æstetiske oplevelse af litteratur. Løgstrups ærinde er at udvide vort begreb om den æstetiske oplevelse — og at rehabilitere den. Søren Kierkegaard lærte os, at den var uforpligtet, uetisk. Og litteraturen udnyttes virkelig tit til nydelse, dagdrømmeri, flugt fra handling og ansvar, det er sandt. Men denne udnyttelse er dog ikke den æstetiske oplevelses væsen og burde ikke bringe den selv i miskredit. Det er ikke desto mindre sket. Og hvordan foregår så udnyttelsen?

En romanlæser, en teatergænger vil rives med. Han ønsker sindsbevægelser, illusioner. Derfor gør han sig til et med personerne, efterdanner de følelser, som de føler: glæde, vrede, sorg, skræk. Når han lider med dem, er det fordi det kunne have været ham selv det gik ud over. Han identificerer sig. Genkender eller tror at genkende.

Populære romaner har mange identifikationsmuligheder. Jeg holder med person A indtil det går ham skidt. Så hopper jeg over på B, men han går under sit niveau og laver en skurkestreg. Så hopper jeg videre til den ædle C eller tilbage til A, som er på vej op og igen synes at indfri min forventning. Jeg springer fra isflage til isflage og slipper tørskoet igennem hele romanen.

Nu tror jeg ikke Løgstrup mener man kan undvære identifikationen som indlevelse. Et kunstværk forstår man med

sin fantasi. Men af hvilken art er ret beset de følelser det vækker i en?

K. E. Løgstrup: Jeg er indforstået med, at identifikation som indøvelse hører med i den æstetiske oplevelse af litteratur. Men der er kun et moment i oplevelsen, og når man har gjort identifikationen til det hele, skyldes det en manglende sans for, hvor sammensatte de allerfleste af vore oplevelser og livsytringer er, og da især de æstetiske. Og det afgørende i dem er, at vi reagerer på egne vegne.

Må jeg tage et eksempel, det samme som jeg har anført i den afhandling i Det Danske Akademis skrift, som De henviste til. Jeg læser Balzacs roman »Far Goriot« og kommer til det sted, hvor den juridiske student Rastignac skriver til sine fattige kvindelige slægtninge, sin mor, sine to søstre og til sin tante, for at blokke dem for penge til at gøre karriere for i det parisiske selskabslivs højere og adelige cirkler. Som læser bliver jeg så pinligt berørt på Rastignacs vegne, at jeg må lægge bogen. Jeg må sunde mig lidt, inden jeg kan læse videre. Indtrykket må ligesom sætte sig, før spændingen og nysgerrigheden igen kan få overhånd over fornemmelsen af pinlighed. Så siger man, læseren bliver flov på Rastignacs vegne. Ja vist, men hvad betyder det? Det betyder ikke, at læseren bliver flov som Rastignac bliver flov, for han bliver aldeles ikke flov. Men det betyder, at jeg som læser bliver flov i stedet for Rastignac. Læseren besættes af den følelse, som Rastignac burde være blevet besat af, og som burde have hindret ham i hans handling.

Skou-Hansen: Men den moralske uvilje, som læseren føler, tror jeg Balzac har forudset. Han har i hvert fald meget travlt på det sted for at læseren skal hænge på. Ikke slå hånden af Rastignac, selv om han handler usympatisk.

Rastignac er som god romanhelt en sammensat skikkelse. Balzac bruger vores moralske reaktion til at engagere os i hans dilemma: en uskyldig, hæderlig ung mand, som bliver kyniker. Jeg vover at sige, at Balzac altså udbygger identifikationen.

Eller mener De, at der ingen identifikation, ingen indlevelse finder sted i dette tilfælde?

Løgstrup: Jo, det gør der også. Læseren tager del i Rastignacs eksaltation ved de storslåede udsigter, for også læseren synes det er sjovt at blive til noget og få succes, måske ikke lige netop på Rastignacs maner, men så på en anden maner. Med sin egen forfængelighed forstår læseren, på sin egen, indforståede måde, Rastignac. Men identifikationen er kun et moment i den æstetiske oplevelse og et underordnet moment, det afgørende er reaktionen på egne vegne, der i dette tilfælde består i at blive pinligt berørt.

Skou-Hansen: Jeg er med på, at identifikationen kun er et af momenterne i den æstetiske oplevelse. Men jeg kunne have lyst til at svare, at det afgørende for forståelsen af den roman vi taler om ellers er, at det ikke bliver ved den moralske reaktion.

Et kunstværk der duer er altid stærkere end modtageren. Man må tro på det, give efter for suggestionen i det for at få noget ud af det. Det gør man jo også. Og hvad er det så der sker? Man bliver nysgerrig. Man spørger ikke: er han god eller ond? Men: hvad er han egentlig for en størrelse?

Idet man identificerer sig med en person, ophæver man i nogen grad sit eget jeg. Man ophæver eller opsætter i hvert fald sin moralske dom. Man er i fantasien. Det er der kunstneren selv er når han skaber, og han har lige så megen glæde af at frembringe en skurk som en helt.

Fantasien er altså uansvarlig. Det betyder ikke, at den ikke kan erkende noget. Den kan netop udvide det område man plejer at føle i. Vise en skikkelser, situationer, følelsesmuligheder man ikke vidste af.

Med »Far Goriot« sagde Balzac at den moderne storby er en jungle. Pengene regerer, kærligheden er afmægtig. Det var en original sandhed for hundrede år siden, romaner før Balzacs tid handlede ikke om penge. Hvis man nu følger Rastignac, som moralsk går til grunde, erfarer man den sandhed til bunds. Med ham sagde Balzac noget nyt om virkeligheden og det gjorde han i kraft af sin fantasi.

Balzac sagde ikke det var en god sandhed han havde fundet eller at læseren skulle acceptere Rastignac, han var bekymret og dømte ham moralsk. Men det gjorde han jo ikke med fantasien. Fantasien kan vise en det faktiske, men den kan ikke dømmе.

Mon ikke man kunne sige, at skabelse af kunst såvel som oplevelse af kunst forudsætter to ting: fri fantasi og stillingtagen?

Løgstrup: Nu indkredser De problemet om forholdet mellem kunst og etik. Kunstneren er amoralsk, optaget som han er af at skabe og af glæden ved det. Tilskueren og læseren er amoralske, optagne som de er af at få deres åndelige synsfelt udvidet og få deres psykologiske indsigt uddybet. Kunstskabelse og kunstmodtagelse går ud over moralen. Det allerførste der er at sige til det, er, at det har moralen godt af, for det normale er, at den breder sig alt for meget. Kunstværket tvinger på sin maner moralen til at trække sig tilbage fra områder, den har usurperet. Men til det problem De rejser, vil jeg gerne sige to ting. Det første er, at når vi reagerer negativt på skurken, for nu at sige det lidt groft, sker det i en idealisering af os selv.

Det ejendommelige er, at vi ikke alene reagerer *på* en fiktion, på hvad der sker på scenen eller går for sig i romanen, vi reagerer også *med* en fiktion — om os selv. Når jeg bliver pinligt berørt af at Rastignac kunne få sig til at udnytte sine fattige, kvindelige slægtninge og få dem til at punge ud med deres sidste spareskillinger for, at han selv kunne muntre sig med sine grevinder i Paris' luksuriøse overfladeliv, så ligger der i selve min pinlige berørthed ved Rastignacs opførsel, at havde jeg været til stede og boet i samme pensionat som Rastignac og kendt til hans forehavende, så skulle jeg nok have været mand for at gribe ind. Selvfølgelig gør jeg mig ikke udtrykkeligt den slags tanker, medens jeg læser Balzacs roman, det mener jeg ikke, det er der jo heller ikke tid til, men jeg mener, at det ligger udfoldet i min reaktion, netop fordi det er en reaktion på egne vegne.

Men det vil sige, at æstetisk reagerer jeg med en illusion — om mig selv. For hvor mange gange har jeg ikke været i, om ikke akkurat den samme, så i en tilsvarende situation — og sagt: Det kommer ikke dig ved! Du bliver rodet op i en hel masse, der vil tage din tid og volde dig utroligt besvær. Og jeg er aldrig i bekneb for gode grunde til ikke at tage mig af tingene og lade fem være lige. Jeg overbeviser mig selv om, at jeg med min indgriben ligeså godt kan komme til at gøre ondt værre, og så videre.

Vi er altså ikke langt fra at måtte konstatere, at vi lider af en personlighedsspaltning, hvis vi er nøgterne nok til at sammenligne vor reaktion på det virkelige livs begivenheder med vor reaktion på begivenheder i roman og drama.

Det andet jeg ville sige er, at vi også reagerer positivt på skurken. Rastignac svigter moralsk, da han får succes erotisk og socialt. Så læserens reaktion er en dobbelt, han er ked af at Rastignac kvitter sine idealer og smukke følelser og misbilliger det — og han er lettet over, at det går Rastignac godt, erotisk og socialt, for også læseren er glad for succes. Alt det sker der ikke noget ved.

Men læser vi om en person, der bærer sig lurvet ad, uden at forfatteren har opdaget det, forkaster vi romanen under et af æstetiske og etiske grunde. Af forfatteren forlanger vi både, at han har identificeret sig med personen og har en afstand til ham, i givet fald en afsløringens afstand. Forfatteren må på en gang forstå personen indefra og betragte ham udefra.

Jeg mener altså, at forfatter og læser eller tilskuer udmærket godt kan holde med forbryderen, når bare de ved, at han er forbryder. Der kan være så mange grunde til at holde med ham. Forbryderen i en selv kan være en af grundene. En anden grund kan være den, at enhver handling og overhovedet alt, hvad der går for sig historisk er komplekst. Så kompleks kan en handling være, at medens vi misbilliger den i dens konkretion, kan der være sider ved den, der aftvinger respekt eller beundring. Kant siger et sted, at ved laster og brud på moralen kan der være noget ophøjet og skønt. Djærv og åbenbar hævn for en stor for-

nærmelse har noget storslået ved sig. En forbryders beslutsomme forvoventhed, hvor farlig den end er, bevæger os, og selv når han slæbes til en skændig død, forædler han den dog, når han trodsigt og med foragt går den imøde.

Hvad der derimod er fatalt er, hvis forfatteren holder med sin romans person, der bærer sig lurvet ad, i den formening at han bærer sig fribårent og ukonventionelt ad. Det fælder værket, hvis selvbedrag gives ud for selverkendelse, lige meget hvor talentfuld forfatteren ivotrigt er.

Skou-Hansen: Enig. Med det forbehold at det kan være vanskeligt at konstatere om en moderne forfatter holder med sine personer. Jeg tænker nu på de romaner, som er jeg-fortællinger, dem er der mange af i vore dage. Eller på romaner, hvor forfatteren har valgt at beskrive alting ud fra sin hovedperson. Kafka f. eks. står altid, hvor K. står og afskærer sig dermed fra at kommentere ham. Og da K. ikke selv ved hvem han er, må læseren for at finde ud af det lægge mærke til hvordan personerne omkring K. reagerer. Det var Kafkas læsere længe om at opdage, han løb en betydelig risiko.

Jeg siger ikke, at Kafka ikke bevarede en afstand til K., som muliggjorde en stillingtagen hos læseren, men suggestionskraften hos Kafka er enorm. Og det var ham der engang skrev i sin dagbog følgende, at opfatte som en replik til en ven, som ville gøre ham til zionist eller kristen: »Det negative i min egen tid, som jo er mig nær og som jeg ikke har ret til at bekæmpe, men til en vis grad må repræsentere, har jeg optaget i mig til overmål.«

Hvis jeg skulle vove en generel påstand ville jeg sige, at forfattere i reglen holder med forbryderne. I protest mod moralen. Om ikke ligefrem for at ophæve den, så for at flytte de vedtagne grænser for godt og ondt. Rent ud sagt: forfattere bedømmer handlinger som kunst, ser på de dramatiske kvaliteter i dem. Og de socialt set mest forkastelige handlinger kan tit netop være dem der forhøjer et kunstværks værdi. I kraft af deres lidenskab og målbevidsthed.

Derfor ville jeg gå videre med at spørge Dem om, hvilken forskel der efter Deres mening er på at bevæges æstetisk og på at bevæges af begivenheder i det virkelige liv.

Jeg sad engang på en beværtning med en ven og fik øje på en køn pige. Jeg gjorde ham opmærksom på hende, han vendte sig om, men mente nu ikke det var noget. Så kikkede han efter hende en gang til og sagde: »Nå ja, hvis hun havde været malet af Matisse, så havde jeg selvfølgelig syntes hun var vidunderlig.«

Det var en æstetiker med selverkendelse.

Løgstrup: Ja, allerførst er der at sige, at det mærkelige er, at gang på gang bevæger kunstværket os mere end hvad vi oplever i vort historiske liv. Forståelsen og følelsen, som kunstværket hensætter os i, er stærkere end den forståelse og følelse vi præsterer i det virkelige liv, der ikke udmærker sig ved følelsesstyrke eller handlekraft. Hvor det eneste naturlige var, at begivenheder og skæbner rystede os og vi greb ind, går vi ligegyldige forbi. Den samme skæbne, som i det virkelige liv lader os kolde, griber os i kunstværket, og den uret, som vi til daglig trækker på skulderen af, opfører os i kunstens fremstilling.

Skou-Hansen: De sagde også ordet »personlighedsspaltning« før. Jeg gad vide, om øjeblikket er inde til at vise forståelse for lejrbodden. Nazisten, som passede gashåndtaget i koncentrationslejren. Og læste Goethe og hørte Mozart i sin fritid. Og græd over dem. Man har spenderet megen forargelse på ham.

Vil De sige, at hans situation ganske vist er speciel og forbandet, men at hans forhold til kunsten egentlig ikke er væsensforskelligt fra det man har under fredelige forhold? Ikke at det kompromitterer kunsten efter min mening.

Løgstrup: På kunstværket kan vi sagtens reagere følelsesfuldt, for vi har med en fiktiv verden at gøre, så følelsen er gratis, den skal ikke udvirke sig i handling. I det virke-

lige liv er det derimod vor indsats der forlanges, så der skal vi nok passe på ikke at lade os påvirke altfor meget af, hvad vi ser og hører, for ikke at bevæges til at gribe ind og skaffe os ubekvemmeligheder på halsen. Følelsen og handlingsimpulsen kvæles. Hvad der bliver tilbage er upåvirkelighed, goldhed.

Men det afdækker kunstværket. Men den affekt, som det hensætter os i, med de følelser og handlingstilskyndelser det vækker i os, oplever vi med vor egen eksistens, hvilken reaktion på hvad vi kommer ud for og bliver vidne til, der ville være den eneste naturlige, og derunder afsløres vort virkelige liv i dets kulde og ligegyldighed. Tilskueren og læseren fornemmer, hvad han er kaldet til, om han i det virkelige liv kom ud for, hvad han ser på scenen eller læser om i romanen. Kunstværket formår, hvad det virkelige liv ikke formår, at vække de affekter, følelser og tanker, der er de eneste rimelige reaktioner på, hvad vi bliver vidne til. Det formår kunstværket takket være de kunstneriske udtryksmidler.

Skou-Hansen: Og det er så kunstværkets tilskyndelse Dets iboende moral. Man kan føle over for det, at man er blevet både slap og sløv og burde lave sit liv om. Men man får ingen anvisning på hvordan. Man får alene en afsløring af sin sløvhed og ligegyldighed — og den glemmer man igen, ikke sandt. Endnu er jo ingen blevet kommunist af Bert Brechts skuespil eller katolik af T. S. Eliots. Og hvorfor altså ikke? Fordi man reagerer med følelser og på følelser i kunstværket. Ikke på forkyndelsen, budskabet i det.

Løgstrup: Ja, det er jeg indforstået med. Kunstværket afdækker ikke virkeligheden med meninger og forkyndelse, men med de følelser og tanker, som vi svarer med, og som meget vel kan sætte sig imod kunstværkets intention. Ikke med sit indhold, men med den helhedsreaktion af følelser og tanker, som det med sit kunstneriske udtryk fremkalder hos os, træder virkeligheden frem af den gennemsnitlighed og omtrentlighed, hvormed vi tilslører den, og det kan ske

lige godt, hvad enten vi er med eller imod indholdet. Derfor sker det også tit og mange gange, at man er mest optaget af, ja holder mest af værker, hvis livsanskuelse og holdning man så bestemt ikke deler og er sig bevidst, at man ikke deler.

Skou-Hansen: Jeg hefter mig ved at De taler om følelser. Nu har man i al litterær debat herhjemme i tyve år talt om erkendelsen som det for kunstværket særegne og betydningsfulde. Og så sidder De her og siger følelse. Det vil jeg gerne vende tilbage til.

Men hvad jeg stiledede imod lige nu var dette spørgsmål: Det man oplever æstetisk er på mange måder rigere end det man oplever i livet — det er sandt og temmelig forfærdeligt i grunden. Men er den æstetiske oplevelse da lige så gyldig som den virkelige?

Når kunstværket ikke forandrer ens liv og slet ikke forandrer verden, som ellers tit kunne trænge til det, er det så fordi det man forholder sig til i kunstværket er et andet menneskes vision eller erfaring og ikke ens egen? Ikke er en erfaring man selv henter i direkte sammenstød med livet, men modtager undskyld udtrykket på anden hånd?

Jeg mener at virkeligheden dog må have noget forud for kunsten, netop fordi man der skal beslutte sig og handle.

Løgstrup: Jo, det er givet. Sagen er jo den, at hvor meget vi end er taget af kunstværket, reagerer vi på det på suspenderet vis. Med suspenderet mener jeg ikke ophævet, men at sindet på en ligesom svævende måde er bevæget af, hvad det ser og hører og læser. Det gådefulde er, hvordan det kan gå for sig, uden at sindsbevægelsen aflader i intensitet. Men nu bortset fra det spørgsmål, det historiske liv finder sig ikke i suspensionen. Tager vi den æstetiske suspension med over i det historiske liv, bliver den til en dagdrøm, for hvis skyld vi svigter det historiske liv.

Hvortil kommer en anden ting. Æstetisk reagerer jeg på roman og drama med en slags følelses-idealiserings af mig selv. Det var jeg inde på før. Forsøger jeg mig med det i

mit historiske liv, svindler jeg og vil ikke se i øjnene, at i det historiske liv er det handlingen og kun handlingen, som det kommer an på.

Skou-Hansen: Så ville jeg gerne have Dem til at uddybe det De var inde på før. De sagde, at kunstværket afslører vores kulde og passivitet ved at vække de rimelige følelser i os.

Men for at kunne det må vel kunstværket selv eje følelse? Og man kan vist ikke påstå, at følelse er det der er mest af i nyere litteratur. Man kunne tværtimod fristes til at sige, at den har alt undtagen netop følelse. At den er en lang demonstration af tomhed, uvirkelighed, angst. Måske jagt på en følelse, tørst efter den, forkyndelse af følelsens absolute nødvendighed. Men selv uden egentlig følelse.

Måske man kun synes sådan fordi man længes efter de gode gammeldags, de enkle og usammensatte følelser. Vil De fastholde at kunstværkets originalitet, også nu, bunder i følelsen?

Løgstrup: I psykologien gør man forskel på emotioner og sentiments. En emotion er en usammensat følelse såsom frygt, angst, sorg, glæde, vrede osv. En sentiment er en sindstilstand der er sammensat af eller giver sig udslag i både emotioner, tanker og handlingstilskyndelser, der smeltes sammen af at have en fælles genstand, sådan som kærlighed, had, misundelse, skinsyge, foragt, beundring osv. har det.

Men på tværs af denne psykologiske skelnen går der en anden skelnen, der ikke er psykologisk, men etisk og æstetisk på en gang. Der er for det første emotioner og sentiments, hvori vor tilværelses grundvilkår melder sig — frygt, glæde, sorg, angst, kærlighed, medfølelse — og som man kunne kalde universelt åbenbarende følelser. I vor eksistentiale tidsalder er der en tendens til kun at ville anerkende frygt og angst som grundfølelser. Jeg vil mene, at glæde i lige så høj grad er det; i den melder det grundvilkår for vor tilværelse sig, at vort sind lever af hvad der

er unddraget vor magt og af hvad vi ikke kan få indlemmet i vor private tilværelse. Sommetider kan man få den mistanke, at når eksistentialisten kun vil vide af frygt og angst som grundfølelser er det, fordi det næsten ikke er til at komme til at tale om angst uden at blive åndfuld, og hvem vil ikke gerne være det. Og når man ikke vil vide af glæde som en grundfølelse, er det fordi den kan man ikke godt komme til at tale om uden at blive banal, og hvem vil ikke nødtigt være det. Men hvordan det nu end forholder sig med det, de følelser der åbenbarer vore universelle situationer, vore grundvilkår, indgår selvsagt uden videre i kunstværkets verdenssammenhæng.

Men så er der de emotioner og sentiments, der går deres tvungne og kredsende gang i sindet, og som bliver til af en privatisering af vor tilværelse: fornærmelse, skinsyge, misundelse, had, hævngherrighed, sentimentalitet. Lad mig holde mig til en sentiment som misundelse som eksempel. I den under man ikke den anden evner, egenskaber, position, udrustning eller hvad det nu kan være. Den anden ejer hvad man selv mangler. Men det er ikke det hele. Der skal en fordrejning til, for at det kan komme til misundelse. Ens egne mangler gøres imaginære, de kommer af at de andre er blinde. Og den andens fortjenester er imaginære, de kommer af at han har puttet blå i øjnene på de andre. Uden selvbedrag ingen misundelse. Vi anser misundelse for en utiltalende sentiment. Men det skyldes ikke bare en moralsk vurdering, men det skyldes, at misundelse er en forfalskende sentiment, den hører til de følelser, som man kunne kalde privat-forfalskende. Den kan derfor ikke indgå i et kunstværk uden på afsløringens betingelser. Har forfatteren ikke selv opdaget, at den person han fremstiller lider af misundelse, for ikke at tale om at han mener at have fremstillet en person der er miskendt, så duer værket ikke. De tre ting kan ikke skilles ad: Misundelse er en forfalskende sentiment, en utiltalende sentiment, og æstetisk forlanger den at blive afsløret. Selvfølgelig ikke på den måde, at forfatteren med løftet pegefinger docerer, at følelsen er privat, men sådan at det i lyset fra værket i dets hel-

hed ses umiddelbart. Går forfatteren ind for en privat følelse, og det vil sige fremstiller han den som var den universel, snyder han tilskueren eller læseren for den æstetiske oplevelse, som værket stiller ham i udsigt: med dets verdenssammenhæng at hente ham ud af hans privathed. Uafslørede sletter de privat-forfalskende følelser forskellen mellem poetisk og trivielt.

Skou-Hansen: Jeg tror jeg forstår det. Og jeg synes at den vurdering af følelsen er opsigtsvækkende og original. Deres skelnen mellem universelle og private følelser er også meget oplysende nu da man så tit beskylder den nye litteratur for at være privat. Men der er et paradoks jeg så vil anføre. De moderne kunstværker, som rummer universel følelse, er ofte de mest brutale, ja de mest aggressive. Hvordan går det til?

Jeg bliver nødt til at tage et eksempel. Jeg tager ikke Samuel Beckett, for han er trods alt så kærlig og så skæg, men Luis Bunuel. Filmsinstruktøren med »Nazarin« og »Viridiana« for bare at nævne to af hans værker. Bunuels produktion er en ustandselig protest imod katolicismen og diktaturet i Spanien, og man begriber nok, at rent had er den mest vedkommende følelse over for den alliance. Men Bunuel anholder ikke kun klerikale og politiske overgreb. Han går videre. Alt samfundsliv er umuligt, siger han. Der er hos ham et oprør imod selve de menneskelige vilkår. Verden er uforbederlig, fjendtlig, totalt ufølsom over for vore anstrengelser. Bunuels personer er vitterligt fulde af aggression, raseri, grusomhed, misundelse, hævngherrighed. Han viser ikke andet end fornedrelse, bedrag, liv som undergraves. Kun de biologiske funktioner bliver tilbage.

Og dog går man fra hans film med en følelse ikke blot af uafvendelighed, men af klarhed. Som om man havde opdaget mennesket. Jeg ville netop sige: med en grundfølelse. En følelse som er åbenbarende og universel i Deres betydning. Men det som har frembragt den er utvivlsomt ødelæggelse. Kan der da være andet i nihilismen end ødelæggelse?

Løgstrup: Det universelle ved følelsen, når den altså er universel, er ikke som sådan noget positivt. I den ene universelle følelse er det noget positivt, i den anden noget negativt. I universelle følelser som sorg, fortvivlelse, angst og frygt er det de *negative* grundvilkår for vor tilværelse der melder sig.

Men ellers er det spørgsmål, som De nu rejser og før var inde på med citatet fra Kafkas dagbog, vel det vigtigste af dem alle, men det er som om det bliver lige galt hvad man så siger.

Nihilismen er blevet en attitude, et modfænomen, absurdismen en bølge som man rider højt på. Det er det forfærdelige, første gang noget siges — af Kafka, af Bunuel — er det rigtigt, anden gang er det forkert. Første gang er det belastet med omkostninger, anden gang er det en flothed. Første gang er det solidaritet, hvad det er hos Bunuel, anden gang er det misantropi.

Siger man modsat, at nihilismen ikke har det sidste ord, giver man en opskrift, lige meget hvad man så giver som begrundelse.

Måske er der kun een udvej, afstå fra at sige noget generelt, afstå fra det filosofiske udsagn, og tage spørgsmålet op fra den ene konkrete forlegenhed til den anden konkrete forlegenhed. Kun konkretionen kan redde os.

Skou-Hansen: Udover det ansvarlige, aktive forhold til litteraturen, hvor man argumenterer med teksten, har man også, synes jeg, et mere hensynsløst brugsforhold til den, hvor man tager de enkeltheder man kan lide og lader resten ligge.

Det er svært at komme på højde med et godt kunstværk. Der er situationer, hvor man ikke er i stand til at svare det. Som ung især er man flere forskellige jeg'er — det tror man i det mindste — og ved ikke helt hvilket jeg der er ens eget. Så spejler man sig i litterære eksempler for at lære sig selv at kende.

Det synes jeg man skal have lov til. For det første kan det jo være man ligner dem. For det andet er det man søger

ikke nødvendigvis stof til dagdrømme, men måske en formet, artikuleret følelse.

Jeg mener at kunsten i kraft af vores identifikationsevne kan vise os følelsesmuligheder. Lære os at føle, opdrage os til det.

Løgstrup: Lad mig til belysning af det spørgsmål, som De har rejst, sætte to erfaringer, som andre har gjort, op over for hinanden.

Brecht var som bekendt ude efter at få kvalt identifikationen. Hvor han tog ordet, skulle han nok sørge for, at den ingen chancer fik. Han ville rydde en plads til tilskuerens diskussion med scenens personer og begivenheder. Det var den ene erfaring. Det andet jeg tænker på er, at Poul Henningsen engang fortalte om sine teaterbesøg i Rusland, hvor helt anderledes publikum opførte sig end i de vestlige lande. De gik op i, hvad der skete på scenen, de lo og de græd, de levede med i, hvad de så og hørte, på en uforbeholden måde, som ethvert vestligt publikum ville undse sig for.

Hvis vi nu konfronterer de to erfaringer med hinanden, må vi dog sige, at det slet ikke var den slags identifikationsoplevelser, som Poul Henningsen fortalte om fra Rusland, som Brecht havde i sigte. Men er det rigtigt, så er problemet ikke så meget, om vor følelse rives med eller vor kritiske fornuft vækkes af, hvad vi ser på scenen eller læser i romanen, som spørgsmålet er af hvilken slags følelserne er. Et publikum der har hele følelsesregistret parat, fra jubel til hulken, er storartet. Hvorimod det ikke er så godt, hvis det er ressentimentet der skal tændes for at flamme op i bifaldet. Skal der jubles ved triumfen, må der også hulkes ved adskillelsen. Enten begge dele, eller også ingen af delene. Med andre ord, der er to slags identifikation, een der foretages med hele følelsesregistret, og een der foretages med ressentimentet. Og identifikationen med ressentimentet indfinder sig, når fiktionen går ind i vort dagdrømmeri.

Skou-Hansen: De forbinder altså ressentiment og dagdrømmeri?

Løgstrup: Ja, det gør jeg. Karakteristisk for dagdrømmen er det, at der på dens indre scene kun er een hovedperson og altid den samme, nemlig een selv. Til alle slags følelser er der derfor ikke rum i dagdrømmen, kun til de private og selvkredsende, fra de sentimentale til de triumferende, de huserer i dagdrømmen. Man smager på sin egen sørgelige skæbne og skæver til, hvor flatterende den er. Man opgejles ved på verdensmands-vis at være situationens herre og gøre modparten skakmat. For at få de faktiske vilkår drømt om, udser dagdrømmen sig de privat-forfalskende tanker og følelser, der på deres side i dagdrømmen uforstyrrede og passivt kan gå deres kredsende gang uden at risikere at blive slået ud af deres bane af de faktiske forhold.

Skou-Hansen: Jeg tænker på en sidste ting. Nemlig den glæde man føler over enkeltheder i digte og romaner. Et slående udtryk, et godt billede, et rim, en rytme bider sig fast. Det kan være noget rent beskrivende. Eller noget gådefuldt man ikke forstår. Så tager man det med over i sin hverdag, går og rumler med det, glemmer det igen. Indtil ens liv måske en dag har kastet lys over det.

Det er en stor fornøjelse. Dengang man lærte vers udenad i skolen, havde de fleste mennesker et lager af fordøjede og ufordøjede citater i hovedet.

I denne artistiske fornemmelse for det kunstneriske udtryk, for sanseligheden og bogstaveligheden i det, kommer man meget tæt på digteren. Og man kan ligesom digteren komme til at lægge mer i ordenes farve og rytme end i den forestilling de vækker. Det må vel kaldes en æstetisk oplevelse.

Er der så her tale om en afsporing? Fordi man tager de kunstneriske udtryksmidler for sagen selv.

Løgstrup: Bestemt ikke. Sansningen er kilde til liv og oplagthed, den er æstetisk, hvad enten det sansede er kunstværker eller virkelighed, hvis vi ved æstetisk forstår hvad der er livsforhøjende. Uden sansningens æstetiske relation

til virkeligheden ville vi ikke kunne leve, virke og handle. Uafbrudt må vi af vor sansning oplades æstetisk for overhovedet at have oplagthed til at leve historisk og etisk. Vor historiske og etiske tilværelse er æstetisk funderet.

I vort virksomme liv til daglig er sanseglæden der — ellers ville der ingen energi være til at være virksom — men den absorberes akkurat af virksomheden. Sanselysten opsluges af det meget vi skal sørge for og som vi skal nå. Men vort foretagsomme, fremadrettede livs forslugenhed på sansningens liv råder kunstarterne bod på. Sansningen rendyrkes æstetisk. De kunstneriske udtryksmidler sætter glæden ved sansningen i brændpunktet.

til virkeligheden ville vi ikke kunne leve, virke og handle. Uafbrudt må vi af vor sansning oplades æstetisk for overhovedet at have oplagthed til at leve historisk og etisk. Vor historiske og etiske tilværelse er æstetisk funderet.

I vort virksomme liv til daglig er sanseglæden der — ellers ville der ingen energi være til at være virksom — men den absorberes akkurat af virksomheden. Sanselysten opsluges af det meget vi skal sørge for og som vi skal nå. Men vort foretagsomme, fremadrettede livs forslugenhed på sansningens liv råder kunstarterne bod på. Sansningen rendyrkes æstetisk. De kunstneriske udtryksmidler sætter glæden ved sansningen i brændpunktet.

Den eksperimenterende tvivl

Men da Johannes i sit fængsel hørte om Kristi gerninger, sendte han bud ved sine disciple og spurgte ham: »Er du den, som kommer, eller skal vi vente en anden?« Da svarede Jesus og sagde til dem: »Gå hen og fortæl Johannes, hvad I hører og ser: blinde ser og lamme går, spedalske renses og døve hører, døde står op, og evangeliet forkyndes for fattige; og salig den, som ikke forarges på mig.« Da de nu gik bort, gav Jesus sig til at tale til folkeskarerne om Johannes: »Hvorfor gik I ud i ørkenen? for at se et rør, som svajer hid og did for vinden? Nej, hvorfor gik I ud? for at se et menneske, klædt i bløde klæder? se, de, som går med bløde klæder, er i kongernes slotte. Nej, hvorfor gik I ud? for at se en profet? Ja, jeg siger jer, endog mere end en profet. Han er den, om hvem der står skrevet: »Se, jeg sender min engel for dit åsyn, han skal bane din vej foran dig.« Matthæus evangeliet kap. 11,2–10.

I 1944 sad der i et norsk fængsel en mand, jeg er kommet til at tænke på ved at læse om Johannes: naturvidenskabsmanden Petter Moen, arresteret for sin deltagelse i modstandsbevægelsen. Altså i det ydre en skæbne, der ligner Johannes Døbers, der også sad i fængslet, fordi han talte det siddende regime imod.

Petter Moen »skrev« under sit fængselsophold en dagbog, møjsommeligt prikkede han den ned på toiletpapir. Den blev efter hans tragiske endeligt — han druknede under transporten til den tyske fangelejr — fundet under cellens gulv. Dagbogen handler om mange ting, men mest om hans tvivl på, om der er en Gud til. Han har fået det man kalder en kristen opdragelse, men har som voksen vendt hjem-

mets tro ryggen. Under den sjælelige belastning, som fængselsopholdet er, vælder religiøse følelser imidlertid op i ham.

Torsdag den 6. april 1944 skriver han sådan: »Tidligt i morges forsøgte jeg at bede oprigtigt til Gud. Efter nogle få sætninger var der tomt inde i mig — helt øde. Jeg fik en bestemt følelse af, at jeg talte ud i den tomme luft. Lad mig nu stille spørgsmålet således: »Hvad venter du dig egentlig af bønnen? Dertil vil jeg sige: Hvis bønnen er kontakt med det guddommelige, venter jeg, at den skal bringe et sjæleligt tilskud af styrke, og at dette bibringes mig på en psykisk forståelig eller i hvert fald en følelig måde. Når så — efter lang tids bøn — *intet* finder sted, og bønnen føles som en fornærmelse af Gud — fordi jeg ikke tror på ham — hvad så? Skal jeg da fortsætte med at bede. Det er jo erfaringens vej.«

Som den omhyggelige videnskabsmand han er, vant til, at man kun gennem erfaringer, forsøg i mængde, kan bekræfte eller afkræfte en teori, forsøger han sig tålmodigt med Gud. »Jeg sætter mit nuværende religiøse problem på spidsen og siger: »Hvis der findes en Gud, og han er at nå gennem bønnen, da må dette kunne erfares også af mig.« Jeg siger ikke: Her! Straks — nu klokken ? — men erfaringen kan ikke udeblive for stedse.« Erfaringen udebliver imidlertid påny, og han konstaterer, at »en sum af udelukkende sådanne erfaringer vil tvinge mig til at sige: »Jeg søgte — men fandt ikke.« Han er, som han selv siger, »ikke indstillet på at holde trediegradsforhør af Gud« — han er large. Han måler sine sjælelige svingninger, som man måler rystelser på en seismograf, han samler iagttagelser, men omsider må han fælde dommen over begrebet »Gud«: Der er ingen Gud, han lader sig nemlig ikke registrere på vort måleapparat. »Jeg har ofte her i fængslet både i »skrift« og tale fremhævet, at hele den psykologiske og historiske baggrund viser, at religion er menneskeværk og intet andet. Dens »sandheder« mangler alle objektivitetens kendetegn: kausalitet — målelighed og gentagelsesfrihed... Religionens påstand om, at der eksisterer en

»Gud« uden for mennesket, og at denne Gud er mægtig — ja, almægtig — i sit værk i mennesket og naturen — denne påstand kan altså ikke bevises ved nogen kendt bevismetode.« Så langt Petter Moen.

*

Johannes ligger som Petter Moen i sit fængsel, også han er faldet i tvivl. Han har selv udråbt Jesus som manden, der bringer os Guds rige, men de forventninger, han har stillet til Jesus, er blevet sørgeligt skuffede. Johannes har efter alt at dømme delt samtidens forventninger om, at Jesus skulle træde frem som folkets dommer. Som bonden går gennem sin lo med kasteskovlen i hånd, skulle han gå gennem folket og skille avner fra kærner, de onde fra de gode. Og hvad blev Johannes vidne til? At Jesus spiste og drak med de syndige, at han ikke trådte op som dommer, som Johannes sikkert har ventet det, men i stedet viste forbryderne en uhørt barmhjertighed. Han ligger i sit fængsel, skuffet, fordi han på sin krop mærker ondskabens lænker, og befrielsen griber ikke ind, som han havde ventet. Da er det han tænker: Hvad i al verden tyder på, at befrieren er kommet? Sidder jeg, befrierens nærmeste medarbejder, ikke i de dødsdømtes celle? Omsider sender Johannes så bud og lader spørge: »Er du den, som kommer, eller skal vi vente en anden?« Svaret, han får, vil jeg om lidt vende tilbage til.

*

Det er let at få øje på *ligheden* mellem den jødiske og den norske videnskabsmand: i fængsel, i tvivl, spørgende. Men jeg vil prøve på i stedet at rette opmærksomheden på det, der er *forskellen*. Det, der gør, at Jesus aldrig om Petter Moen ville kunne sige det, han siger om Johannes: Han er den, der skal berede vejen for mig.

Petter Moen tvivler nok, som mennesker ind ad en kant tvivler på, at der er en Gud til. Men hans tvivl er kendetegnet ved, at den er af eksperimenterende art. Det er ikke noget personligt problem for ham, en påstand, der kan lyde mærkeligt, fordi denne bog er fuld af »personlige

bekendelser«. Men han står dog ved siden af sig selv som videnskabsmanden står ved siden af sit forsøg, forholder sig iagttagende til sig selv og sin tvivl. På samme måde med sin tro. Han opfatter tro som en egenskab ved mennesket, en tilstand, der kan måles, registreres. Han sætter — trods sin largeness — Gud stævne på sine betingelser, på sit sted, der har han før eller siden at give møde. Og da Gud efter en række eksperimenter ikke indfinder sig i Petter Moens sjæleliv, opgiver han ham, — med beklagelse, for han kan se, at »den der tror på Gud har det godt«. Hele denne alvorlige sjælekamp virker så sært ualvorlig på en, fordi den åbenbart ikke er alvor for Moen selv, ikke er et eksistensspørgsmål for ham. Han siger: »Hvorfor beskæftiger jeg mig i udstrakt grad med dette forslidte spørgsmål? Der er meget alvorlige grunde til det. Jeg må regne med den mulighed, at livet står på spil.« Anledningen til hans religiøse overvejelser er seriøs, men ualvorligt bliver det, fordi det, at han hele tiden holder sig selv og sin Gud som »forsøgskaniner«, tømmer situationerne for alvor. Dette ligger på mulighedernes, overvejelsernes, eksperimenternes plan — og angår ligesom ikke for alvor Petter Moen selv og hans tilværelse.

Johannes forholder sig, så vidt situationen er refereret, ikke i sin nød interesseret, iagttagende til sine tvivlende tanker. Hans spørgen er ikke et eksperiment, men et råb om hjælp. Han sender den omtalte forespørgsel med sine disciple, og det må have betydet, at han har tabt alt på gulvet i deres øjne. Tænk, at herolden, der så stolt udråbte Herrens komme, nu må spørge sin Herre: »Sig mig, har jeg taget fejl? Er du egentlig den, jeg sagde, du var?« Johannes kan ikke have været i tvivl om, at stille dette spørgsmål til Jesus var en troløshed uden lige. Det vil svare til, om man en dag spørger den, man over for sig selv og andre har udråbt til den eneste ene: »Sig mig, er du egentlig den, jeg troede, du var, eller skal jeg alligevel vente på, at den helt rigtige kommer — var du blot at betragte som et tilløb?« Det er ikke svært at forestille sig, hvad den elskede i den situation ville gøre. Hun ville gå sin vej.

Johannes ved, hvad tro og hvad tvivl er, ikke noget man holder sig selv uden for, men noget, man har sig selv med i, fordi man er sat under tiltale. Man er ikke sin egen forsøgsperson. Der er spurgt efter en, og hvad enten man svarer eller ej, er man færdig med at stille *teoretiske* spørgsmål.

Troen er ikke en tilstand, men et forhold man står i til en anden, til Gud. Og hvis man forstår det som et forhold, selv om det er et ved tvivl brudt forhold, kan man ikke give sig til at behandle forholdet som et interessant eksperiment. Det røber en mangel på alvor, som er umenneskelig. Menneskets forhold til Gud er et anfægtet forhold, fordi mennesket i sin ulydighed stadig river sig løs og stadig falder ud af det, men et forhold bliver det ved at vare så længe, Gud — trods menneskets ulydighed — vil. Kun på denne måde kan der tales alvorligt om et gudsforhold.

*

Jeg tror bedst man kan skildre forskellen mellem Petter Moen og Johannes ved at sige, at Petter Moen holder sig til det nøgterne forsøgssprog, hvor tvivl betyder en usikkerhed, uvished, der kræver bevis. Han forholder sig iagttagende til sin egen tvivl, der ligesom ikke for alvor er hans sag, som han står til ansvar for. Tvivl kommer af »tve«, der er to muligheder. Den betyder usikkerhed, hvorfor man søger sikkerheden, beviset.

Johannes derimod forstår sin tvivl som en troløshed, kan ikke have forstået den anderledes, hvis vi skal tro, at han har haft det forhold til Jesus, som evangelierne fortæller os. Han er i denne situation skildret som et menneske, der i sin svaghed svigter i det personlige forhold. Tvivl er egentlig et upræcist ord at bruge om den uro, ordet anfægtelse passer bedre. Det er det personlige forhold, man ved troen har været i, der er bragt i fare, fordi den ene part har svigtet. Man plejer at sige, at det modsatte af tro er tvivl, men med den skelnen, der her er foretaget, er det rigtigere at sige, at det modsatte af tro er — ikke tvivl, men fortvivlelse, modløshed, anfægtelse.

*

Petter Moen er selv på sporet af, at hans problem sådan set slet ikke er »troen på Gud«, men det, det drejer sig om i stedet for at eksperimentere løs med sin egen sjælelige tilstand, er at være sig selv, være ved sig selv og den tilværelse, han har gjort til sin. Han skriver på et dagbogsblad, der er dateret nogen dage efter det allerede citerede: » Måske det slet ikke er det intellektuelle veto, der for mig er den væsentlige hindring på »vejen til Gud«. Jeg forstår stadig mere og bedre, hvor *uhyre* meget jeg mangler af virkelig alvor i mit sind. Med gru og forfærdelse indser jeg, hvordan mit liv er forløbet på overfladen, og hvordan mit væsen er gennemsyret af humbug — forløjethed — løgn — maskerade — ekshibitionisme« »Kamuflagen« kalder han sin egen religiøse holdning. »Narcissus elskede sit eget spejlbillede. Sådan er jeg også. Hele verden er ved til bålet, der brænder til ære for min forfængelighed. Som alle andre Guder og afguder kræver den *alt*. I går krævede og fik den tre liv — deriblandt Bellas (hans kones) for »heltens beherskede tårers skyld«.«

Her taler Petter Moen ligefrem som et menneske og ikke som den fængslede naturvidenskabsmand, der bærer samme navn.

Petter Moen skammer sig uhyre, men Johannes gør noget mere. Han kender sin egen magtesløshed og er færdig med at stille betingelser. Han bider hovedet af al skam og sender bud til den Jesus, han har troet på som sit livs mening, for at spørge, om befrielsen er at finde hos ham, eller om han skal vente en anden.

Det er vel denne fuldstændige redelighed i synet på sin egen troløshed, som det, der fra hans side »konstituerer« hans gudsforhold, denne blottelse, der får Jesus til at kalde ham den største blandt kvindefødte, vejberederen. Han er brudt igennem kamuflagen, vedstår sig selv i al sin rådvildhed og sender spørgende bud, der hvor Petter Moen eksperimenterer videre. Han kalder alene sin religiøse holdning kamuflage og fatter ikke, at når han gør et personligt spørgsmål til forsøgsobjekt, er han for alvor på flugt fra sig selv. Tro er ikke for ham et forhold mellem to, men

det ses som hans præstation. »Selv om eksekutionspeletonen venter mig, kan jeg ikke aftvinge mig selv noget »credo«.« Tvivl ses på samme måde — ikke som en svigten, ikke som troløshed, men som den usikre tilstand, at man ikke rigtig ved, om der er en Gud til eller ej. Men man kan jo altid prøve at rejse det forslidte spørgsmål endnu engang, når nu den mulighed foreligger, at livet står på spil. Det betyder for Petter Moen karakteristisk nok, at han muligvis snart skal dø, og så var det ikke af vejen at »beskikke sit hus«. At Gud ved Jesu forkyndelse sætter livet på spil for mennesker, hver gang han taler til dem, er ikke inden for hans synsvidde. Vil det så sige, at det er irrelevant at forkynde evangeliet for sådan en som Petter Moen? Naturligvis ikke. Men det må blot gøres Petter Moen og hans lige klart, at de kan ikke betragte det som en mulighed, der ved siden af andre står til menneskets disposition, ikke høre hvad der siges til dem som mennesker, så længe de som »naturvidenskabsmænd« vil behandle et eksistensspørgsmål som om det befandt sig på procesplanet.

*

Hvordan lyder Jesu svar til Johannes? Det lyder i al stilfærdighed: Gå hen og sig *det* til Johannes, som han ved i forvejen, sig det en gang til. Johannes hører om de velgerninger, som Jesus gør, og hører om den største af dem alle: glædesbudet til de fattige, de troløse, at befrielsen ikke beror hos dem selv, men er i en andens hånd. Han hører om en helt umotiveret og meningsløs godhed mod fattige, uværdige og troløse mennesker, og han, der spørger, spørger selv om han vil tro på, at det er Guds godhed, der er realiteten i hans eget liv, at den trofasthed, som Jesu virke betyder, er det eneste afgørende svar, der er givet de troløse.

Måske kan en og anden undre sig over, at Jesus ikke lige ud erklærer: Ja, jeg er Messias! Men det svar, der fritager for personlig deltagelse, får han ikke. I stedet kaldes han tilbage i forholdet derved, at han endnu engang får gentaget det, han godt ved. Hvad andet kan kærligheden gøre?

Står vi ikke selv i nøjagtig den samme situation, når et ulykkeligt, anfægtet menneske ikke tør tro på vor kærlighed? Hvad kan vi da gøre? Intet beviser kærligheden, for den lever ikke af beviser, men af bevidnelser, af at det siges på ny. Lever kærligheden af at gentage sig? Ja, på en måde. For gentagelse betyder i denne sammenhæng trofasthed. »Gentagelse« bliver det ikke i det øjeblik, det bliver troet, for først da bliver det nemlig hørt.

Jesus farer ikke ud med nye forsikringer eller prøver på at bevise det ene eller det andet, det ville også kun øge den anfægtedes anfægtelse. Sagtmodig siger han det, Johannes godt ved, men ikke tør tro, han siger det, for at vi skal tro det. Andre midler har hans kærlighed heller ikke i dag. Johannes kommer ikke ud af sin anfægtelse på anden måde end ved at tro Jesus, og det samme vilkår er vort.

Tvivl i betydningen usikkerhed kan bortryddes med beviser. Anfægtelse, troløshed viger kun for en eneste ting, kærlighedens trofaste gentagelse: du ved det, det står urokkeligt fast, trods din troløshed går jeg ikke min vej. Jeg bliver.

Helge Skov.

Om fredens rædsler

Hvis det i dette øjeblik var nødvendigt at vælge uigenkaldeligt mellem bibeholdelse eller opløsning af krigssystemet, ville almindelig forsigtighed pege på den første mulighed

(En af konklusionerne i Den særlige studiegruppens betænkning fra Iron Mountain.)

I august 1963 mødtes i Iron Mountain, staten New York, under iagttagelse af den dybeste hemmelighed 15 af USAs førende videnskabsmænd, økonomer, sociologer, psykologer, biologer osv., med det formål

nøjagtigt og realistisk at fastslå naturen af de problemer, som De forenede Stater ville stå over for, hvis og når en tilstand af »vedvarende fred« opstod, og at give udkast til et program for imødegåelse af denne eventualitet.

De deltagende var hver især ugen i forvejen blevet ringet op uden varsel af en mand, der hverken præsenterede sig selv eller den administrative gren inden for regeringen, han repræsenterede, men som ikke desto mindre fik dem over-talt til at give møde ved byen Hudson, nærmere betegnet Iron Mountain (et kæmpestort kernevåbensikkert beskyttelsesrum for hundreder af store amerikanske selskaber, der her har sikkerhedsbokse for vigtige dokumenter og opholdssteder for højtstående funktionærer, som efter et kernevåbenangreb herfra vil kunne fortsætte selskabets drift . . .).

Både mødestedet, omstændighederne omkring indkaldelsen og selve mødets emne havde et sådant præg af fordækt-hed og mindede så meget om agentfilmernes verden, at det hele lignede en spøg eller en optakt til en forbrydelse. Men de pågældende kendte udmærket til den overordentlige hemmelighedsfuldhed, der præger visse regeringsaktiviteter, og en af dem har senere noget dunkelt givet udtryk for, at

han indvilgede i at give møde, bl. a. fordi han havde på fornemmelsen, at han ikke havde noget valg.

Kommissionen havde allerede ved indkaldelsen fået sit emne opgivet, men havde ikke fået klar besked om, hvor i samfundet den påtænkte rapport skulle finde anvendelse. Det stod dog helt klart, at det i højere grad var »statsmænd og strateger« end vælgerbefolkningen, rapporten skulle henvendes til, men kommissionen havde ikke fået noget udtrykkeligt påbud om hemmeligholdelse, hvilket et af de femten kommissionsmedlemmer benyttede som undskyldning for at overgive rapporten til journalisten og skribenten *Leonard C. Lewin*, der sørgede for udgivelsen. »Efter hans opfattelse havde offentligheden ret til at vide, hvad der blev gjort på dens vegne . . .«, siger Lewin i forordet.

Dette er den direkte årsag til, at Iron Mountain-rapporten nu foreligger på Gyldendals forlag under titlen »Om muligheden for og ønskeligheden af fred« (137 s., 29,50 kr.).

Ingen af kommissionsmedlemmerne nævnes ved navn, deres fagområder beskrives i vage vendinger for at bevare anonymiteten, og det ene medlem, som overgav rapporten til Lewin, betegnes i bogen og i det følgende »N. N.«.

Dette, sammen med rapportens tilblivelseshistorie og fantastiske konklusioner, har nok været årsag til, at anmelderne af bogen i Jyllands-Posten og Højskolebladet nærmest går ud fra som en selvfølge, at det hele er løgn og opspind. Men begge undlader at nævne, endsige tage stilling til, at selveste *J. K. Galbraith* i rapportens forord lægger hovedet på blokken for dens autenticitet og gyldighed. Han skulle endog selv have været med i arbejdet, men var af tvingende grunde forhindret, og hans stedfortræder i kommissionen rådspurgte ham ved flere lejligheder i sagens anledning om konkrete sociologiske forhold. Galbraith bekræfter ligeledes N. N.s beskrivelse af de ydre omstændigheder ved rapportens tilblivelse, og om dens konklusioner siger han:

de er helt igennem sunde. Dette var uomgængeligt. Reaktionen på krig har hidtil været moraliserende, emotionel og endog oratorisk. Dette er den første undersøgelse af dens sociale rolle, som er solidt baseret på moderne socialvidenskaber og støttet på mo-

derne empirisk teknik, sådan som den er udvidet og forædlet ved computerteknologi. At undersøgelsen måtte konkludere, at krig tilvejebringer det eneste pålidelige system »til at stabilisere og kontrollere« national økonomi; at krig er kilden til offentlig autoritet, der gør stabil ledelse mulig, at krig sociologisk er uundværlig i kontrollen af »farlig social uoverensstemmelse og destruktive, antisociale tendenser«, at krig tjener en uundværlig malthusiansk (befolkningsbegrænsende) funktion og længe har »tilvejebragt den fundamentale motiverende årsag til videnskabelige og teknologiske fremskridt«, er kun, hvad man kunne vente sig fra en rigtigt udtænkt anvendelse af den moderne holdforskning.

Jyllands-Postens Jesper Langballe er ikke enig heri:

Bogen bør læses forudsætningsløst. Den er en kæmpespøg. Rapportens saglighed har lokket ledende samfundsvidenskabelige skribenter ved førende amerikanske blade til at diskutere med den. Hvor må forfatteren have nydt dem . . .

Forstander Georg Veit, Vallekilde, er i Højskolebladet lige så skeptisk:

Den foregiver at være en rapport skrevet af en gruppe videnskabsmænd på bestilling af USAs regering med henblik på at skildre fredens vilkår. Bogen er holdt i en saglig kommissionsbetænkningstil så tæt på sproget, at Det hvide Hus måtte demtere at have noget ansvar for bogens indhold endside fremkomst.

Heroverfor står imidlertid den omstændighed, at to virkelige sagkyndige, Leonard C. Lewin (der i høj grad er identificerbar og en agtet skribent) og J. K. Galbraith, går fuldt og helt ind for rapporten. At Det Hvide Hus demterer, følger naturligvis af hemmeligholdelsesprincippet og er kun et af mange eksempler på falske, politisk bestemte, dementier — eller også er den endnu et eksempel på, at de ansvarlige politikere ikke har kontrol med, hvad de udøvende organer foretager sig.

Galbraith slutter sit forord således:

På samme måde som jeg tør støtte autenticiteten af dette dokument med mit gode navn og rygte, således tør jeg også garantere for dets konklusioners gyldighed. Mine forbehold drejer sig kun om det kloge i at overlade det til en åbenbart uforberedt offentlighed.

Galbraiths forbehold til sidst kan på baggrund af de to nævnte danske anmeldelser synes at være velbegrundet og berettiget. Alle kommissionsmedlemmerne undtagen N. N. var ligesom Galbraith meget mod en offentliggørelse af flere grunde, hvoraf her skal nævnes to. For det første er det ganske oplagt – når den amerikanske praksis vedrørende hemmeligholdelsen af tidligere betænkninger tages i betragtning – at det ikke har været hensigten i det pågældende statsorgan, at denne rapport skulle ud blandt folk, sprængfyldt, som den er, med politisk ammunition. I 1962 blev således en underkomité-betænkning om nedrustning hemmeligholdt, fordi den ellers ville blive brugt af kommunister til »at underbygge den marxistiske teori om, at krigsproduktionen er årsag til kapitalismens succes«.

At sige, at Iron Mountain-rapporten »underbygger« den nævnte marxistiske teori ville være alt for mildt sagt. Den synes at være det endelige uomstødelige bevis på teoriens rigtighed, tilmed udført af eksperter, der på ingen måde er påvirkede af Karl Marx, og som selv sætter sig som mål: den højeste objektivitet.

For det andet indvendte de fjorten modstandere af offentliggørelsen over for N. N. (der alligevel gjorde det), at befolkningen ikke ville kunne forstå rapporten. Den jævne mand ville efter deres mening blive rædselsslagen over at se freden behandlet som et problem, fattigdom som en nyttig og ønskelig ting, øget forurening og flyvende tallerkener som en mulig løsning på et fredeligt samfunds behov for en ydre fjende – lægevidenskaben som en destabiliserende faktor, kernevåbenkrigen som et fremskridt for menneskeheden i forhold til de konventionelle krige (fordi kernevåbnet ikke i så høj grad kun udsletter de fysisk bedst udrustede) – menneskeofring som en nødvendig funktion i ethvert samfund; slaveri og undertrykkelse som en anbefalelsesværdig udløsningskanal for aggressive tilbøjeligheder; rumprogrammer som den bedste afløser for militæret i udøvelsen af den nødvendige 10 pct.s spild-funktion osv. osv. Sociale programmer, selv på globalt plan, kasseres i rapporten som alt for billige til, at de kan fungere som varige

arvtagere til militærbudgettets andel af produktionen. Det henstilles til regeringen, at den som en af sine vigtigste forholdsregler over for muligheden for varig fred budgetterer og planlægger på lang sigt det antal liv, der årligt skal destrueres

*

Hvad er det da for intellektuelle krumspring, der kan få USAs førende samfundsspecialister til at fremkomme med sådanne grovheder, der i den grad strider mod al normal tankegang og fornuft?

Fænomenet belyses bedst ved at sammenligne med et af de epokegørende skrifter inden for den politiske idé-historie, Machiavellis »Fyrsten« fra 1513. Bogen blev skrevet som en lærebog for medicinernes overhoved i Florens, Lorenzo de Medici, der netop havde genvundet troen, og den havde som emne: *hvordan bevarer og styrker fyrsten sin magt?* Eller sagt på en anden måde: hvis fyrsten som sit eneste ønske og sit eneste mål her i verden har styrkelsen og bevarelsen af sin egen magt, hvordan bør han da handle i den og den situation. Alle andre værdipræmisser, såsom »man bør ikke slå ihjel«, »man bør vise tillid«, »man bør være god ved hinanden« osv. er ladt ude af betragtning. Machiavelli interesserer sig ikke for, hvordan forholdene bør være. Bogen er et tanke-eksperiment af typen »hvis . . . så . . . «; læseren må løsrive sig fra de værdipræmisser (vurderinger), han selv måtte have ud over denne ene: »Fyrstens magt bør styrkes og bevares.« Moralbegreber omhandles kun, for så vidt som fyrsten kan benytte dem som middel i gennemførelsen af sin politik.

Machiavelli var ved Lorenzos tilbagekomst til Florens blevet arresteret, tortureret og udvist af landet, og med denne bog ville han sandsynligvis indynde sig hos fyrsten og derved skaffe sig vej tilbage til det politiske liv i Florens. Det er ganske oplagt, at hvis bogens teorier i øvrigt var holdbare, så ville florentinerfyrsten kunne få megen gavn af den. Den grundlæggende værdipræmis (»hvis«'et) var nemlig ikke grebet ud af den tomme luft. Machiavelli identificerede rigets interesser med herskerens, og for datidens

italienske renæssancefyrste har den anførte værdipræmis været særdeles vedkommende og ikke ligget særlig fjernt fra hans egne forestillinger om godt og ondt her i verden — ligesom soldaten, der sætter sejren over alt andet. Det har i hvert fald været af overordentlig interesse for enhver magthaver til alle tider at vide, hvilken indflydelse hans handlinger har på hans egen magtstilling.

Men det er klart, at de gode råd, som Machiavelli i sin bog tilhviser fyrsten, i høj grad strider imod almindelig god moral, og derfor er han for både samtid og eftertid blevet et symbol på kynisme og brutalitet. På den tid nægtede således Poul Helgesen at oversætte bogen. Principielt kan Machiavellis tanker dog påstås at være ganske værdineutrale. Han siger blot »hvis . . . så . . .«. Han siger ikke »man bør slå ihjel«, men kun f. eks. »hvis man vil opnå dette eller hint, så bør man kappe hovedet af sine fjender i tide«. (At hans bog sandsynligvis var medvirkende årsag til, at Kristian den Anden i 1520 foranstaltede det stockholmske blodbad, kan derimod give anledning til overvejelser om, hvorvidt en sådan bog også i sine virkninger forbliver værdineutral, men dette problem lader vi ligge foreløbig.)

*

Ligeså er det med Iron Mountain-rapporten. Den er beregnet for »statsmænd og strateger« og er i sit sigte ganske værdineutral. Emnet kan sammenfattes til: »Hvis man under en udvikling hen mod varig fred og afrustning ønsker at opretholde den sociale stabilitet i samfundet, hvad skal der så gøres?« og i forbindelse hermed behandles også spørgsmålet om, hvorvidt fred under denne hensyntagen overhovedet er ønskelig. Social stabilitet er altså den afgørende værdipræmis, over for hvilken alle andre viger, og når f. eks. menneskestruktion påtænkes anvendt som et probat middel, er det udelukkende med bevarelsen af den sociale stabilitet for øje. N. N. udtrykker det i bogens indledning på følgende måde i et interview, som Lewin havde med ham:

Det var et spørgsmål om fremgangsmåde. — Ingen sjælekvaler på grund af kulturelle eller religiøse værdier. Ingen moralsk stillingtagen. Det, de anmodede os om, og som jeg tror, vi gjorde, var at behandle fredens hypotetiske problemer på samme måde, som krigsplanlæggerne behandler en hypotetisk kernevåbenkrig Vi gik måske videre, end de havde ventet, men når man én gang har opstillet sine præmisser og sin logik, kan man ikke vende om

N. N. betragter ikke rapportens konklusioner som det vigtigste. Det er selve metoden, der er rapportens budskab. Han hylder Herman Kahn, der med sine bøger »Om kernevåbenkrig« og »Tanker om det utænkelige« har gjort det »muligt for en kommentator at skrive om »gengældelsesstrategi«, »minimal afskrækkelse« og »sandsynlig kapacitet under første angreb« uden at skulle forklare hvert andet ord. Han kan skrive om krig og strategi uden at rode sig ind i moralske spørgsmål«.

*

N. N. står helt på linie med kommissionsflertallet i alle disse spørgsmål, blot ikke i spørgsmålet om, hvorvidt man straks skulle servere denne værdineutralisme for det naive folk. Flertallet ville af pædagogiske grunde først satse på statsmændene og strategerne og holde massen hen i uvidenhed, indtil den havde nået det intellektuelle niveau, som er en forudsætning for, at rapporten ikke virker mod dens hensigt. N. N. har nok ikke kunnet holde sin værdiladede demokratiske indstilling nede, siden han begrundet sin offentliggørelse af rapporten med »offentlighedens ret til at vide, hvad der blev gjort på dens vegne«. Han har næppe været nogen god sociolog, endsige psykolog, siden han fremturer med sådanne uvidenskabelige, moraliserende argumenter.

*

Lad os da se lidt på systematikken i den verden, som vi således takket være en videnskabsmands ukollegiale optræden har fået lov at kaste et blik ind i. Hvad er det for frygtelige sandheder, vi ikke skulle kunne tåle at se?

Ræsonnementet er såre enkelt: 1) *Krigen og militærappa-*

ratet varetager en række funktioner i samfundet (ikke overraskende, da en så stor del af produktionen anvendes dertil). 2) Fjernes dette element, forstyrres balancen i samfundet (det ville ske ligemeget hvilket element, man fjerner). 3) Hvis ligevægten skal genvindes, må der findes erstatninger for det borttagne element (dette er kun rigtigt, hvis man har et meget statisk syn på samfundet, men det har kommissionen også i udpræget grad — det er et nødvendigt led i objektiviteten). 4) Sådanne erstatninger foreslås derefter uden hensyn til moralske skrupler af nogen art: krigens mennesketab erstattes af menneskeofring efter en regeringsplan. Forsvarets spild af ressourcer må erstattes af et andet spild-foretagende, fx de unyttige og kostbare rumprogrammer. (Sociale programmer, fx u-landshjælp til hele den 3. verden, dur ikke, da der skal være tale om virkeligt spild — ulandshjælpen vil jo give økonomiske resultater og efterhånden overflødig gøre sig selv.) osv. Kort sagt, for at bevare stabiliteten, dvs. bevare samfundet som det var før krigens afskaffelse, anbefaler man at indføre alle krigens og militærets karakteristiske træk påny.

•

Den jævne læser må forventes at ville stejle over for sådanne resultater af en konsekvent gennemført teoretisk tankegang, mente kommissionens overvældende flertal. Også i U. S. A. føler den selvbestaltede elite sig åbenbart så højt hævet over »massen«, at elitens produkter nu endogså må fjernes fra højborgenes traditionelle udstillingsvinduer for ikke at blive »misbrugt« — som perlerne, der blev ædt af svinene og gav dem fordøjelsesbesvær.

Selvfølgelig vil rapporten forarge, men ikke på grund af manglende forståelse hos læserne — den er, som det ses, yderst let fattelig. Den, der ikke får øje på dens enkle tankegang, vil blot kaste den bort med en hovedrysten — og bogen vil ikke lide uret derved; men den, der gør sig nogle overvejelser over bogens synspunkt, må uvægerligt sige til sig selv: at de gider! Hvor er det uinteressant! Man bør i virkeligheden blive forarget over en sådan omgang

Erasmus Montanus-lignende logik-pjank, for ikke at tale om det store spild af arbejde, der ifølge N. N. har strakt sig fra selvstændige psykiatriske undersøgelser til studier over inka-rigets organisation! Man bør dernæst blive forarget over disse hovmodige narres bedrevidende og formynderiske holdning over for den befolkning, hvis regering de skulle tjene. Der bør reageres over for Iron Mountain-folkene. Rapporten bør vække forargelse. Gid en velargumenterende kommunist og marxist får gjort brug af denne spandfuld affaldsprodukt fra den vestlige videnskabs objektivitetsstinkende laboratorier, så den kan blive slået ud over hovedet på de »statsmænd og strateger«, der er med til at forsøge at hindre befolkningen i at få lejlighed til at reagere over for et så perverst udslag af »objektivitet«, »konsekvens« og »værdineutralisme«.

Iron Mountain-rapporten sætter som grundlæggende mål samfundets sociale stabilitet. Men hvad skal samfundet med stabilitet? Stabilitet kan lige så godt være et onde som et gode. Der er mange ting i de fleste samfund, som man kunne tænke sig at ændre fundamentalt, og en rapport, der som forudsætning har »stabilitet for enhver pris«, må uhjælpeligt blive ret så uvedkommende — i værste fald kan den komme til at virke suggestivt på beslutningstagerne, så at de bringes til at vurdere stabiliteten højere, end de ellers ville have gjort, og i så fald er værdineutraliteten i praksis blevet en vittighed.

Iron Mountain-rapporten foregiver at være absolut objektiv. Men rapporten synes at være det bedste bevis på, at objektivitet virker til fordel for det bestående. Ikke blot fordi den tilgrundliggende værdipræmis er »samfundets stabilitet«, dvs. besvarelsen af det bestående samfund (og det er et meget typisk udgangspunkt for »objektive« rapporter), men fordi hele rapporten er så utrolig ensporet og fantasiløs, at den bliver lige så uinteressant som påstanden »hvis samfundet skal bevares, skal samfundet bevares«. Er der nogen som helst grund til at antage, at de funktioner, som krigsmaskineriet varetager i samfundet nu for tiden, også behøver varetagelse på det fjerne tidspunkt i

fremtiden, hvor varig fred indtræder? Kræves der ikke så store ændringer i hele verdens tankegang og værdisystem, før varig fred kan indtræde, at det i forhold hertil er ganske latterligt at beskæftige sig med de minimale tilpasninger, der kræves, for at vi vil kunne leve i en sådan tilstand. Objektiviteten udelukker åbenbart både fremsynethed og evne til at forestille sig samfundstilstande, der afviger fra de nuværende. — Men sagen er nok, at det, der plager Iron Mountain-folkene, er de sociale og psykologiske videnskabers opfattelse af mennesket som noget, der i alle henseender og med gyldighed til alle tider kan kortlægges med dets bestemte behovs- og reaktionsmønstre. Deraf kommer deres statiske syn på, hvad et samfund »kræver«. (Pudsigt nok tog også Machiavelli som sit filosofiske udgangspunkt en metafysisk påstand om, at mennesket overalt er det samme.)

Kort sagt: vor nedrustningsminister kan ånde lettet op. Iron Mountain-rapporten kan ikke overbevise nogen om noget som helst vedrørende fredens mulige problemer. Men hvis man endnu ikke er overbevist om, at den objektive samfundsvidenskab i praksis er løgn og bedrag, en umulighed og en perversion, så kan bogen anbefales.

Bertel Haarder.

Mellem to verdener

For mange Aar siden var der en ung Pige fra Amerika, der kom til Danmark for at gaa paa Højskole. Hendes Far var dansk Præst derovre, og selv ville hun uddannes, saa hun kunne undervise dansk-amerikanske Børn og Unge. Hun fik meget ud af sit Ophold. Hun kom til at forstaa bedre end nogensinde, hvor dybt hun var forankret i dansk Aandsliv og Kultur. Alle de Sagn og Sange, hun havde kendt fra sin Barndom, fik nu nyt Liv og Indhold. Danmark traadte ud af Erindringens Slør og Fantasiens Glansbillede og blev til konturfast Realitet i en nær og kær Virkelighed.

Men samtidig opdagede hun noget andet — næsten imod sin Vilje og med noget af et chok, nemlig at hun trods sin Glæde over Mødet med Danmark ikke hørte hjemme her, at hun var Amerikaner, ja maaske ikke engang det; hun var Dansk-Amerikaner. For hun levede som Tusinder andre af Udvandrerlægten mellem to Verdner. Og da hun engang fortalte om en Fest, hun havde været med til i Danmark, lagde jeg Mærke til Tveklangen i hendes Tale og fornam Splittelsen i hendes Sind.

»Tænk,« sagde hun, »hvor jeg misundte dem, der var Flag alle Vegne, men det forunderlige var, at der var kun ét Flag.« Vi lever under Kaar, hvor vi altid maa hejse to. Det er den Verden, den Skæbne jeg i det følgende vil søge at skildre.

Hvorfor rejste man ud, eller hvem var det der rejste ud?

Det var mange forskellige Mennesker med lige saa mange forskellige Motiver. Jeg talte engang ved en Genforeningsfest i Sønderjylland, hvor en Degn ved Kaffeordet tillod sig at mene, at »ovre i Amerika der tænker man

kun paa Dollarer og Dollarer«. Han burde egentlig have vidst, at der bl. a. var Tusinder af Sønderjyder, der forlod Hjemstavnene i mange Tilfælde for ikke at blive tvunget til tysk Militærtjeneste, og som rejste til Amerika, der dengang og helt til den første Verdenskrig var et af de faa Lande i Verden, der ikke havde tvungen Værnepligt.

Selvfølgelig var der mange, der rejste ud for at bedre deres økonomiske Kaar. Fra Tusinder af forarmede Husmands- og Arbejderhjem over hele Kloden udvandrede Millioner af fattige Mennesker med Haab om en lysere fremtid. Ingen har skildret det bedre end Moberg i det første Bind af Romancyklussen om den svenske Emigrant. Men der var ogsaa stærke Indslag af religiøse og utopiske Motiver: Puritanere og Pilgrimsfædre, Kvækere og Mormonneophyter, der søgte og fandt et Fristed. Der var Hernhutter og Menonitter, Hugenotter og Marxister — en blandet Flok af Utopister, der med bare Næver byggede Kolonier og Kollektiver op af saa æterisk et Materiale som Drømmen om en ny og bedre Verden og en urokkelig Tro paa deres Sag.

Mellem 1815 og 1914 udvandrede 35 Millioner Europæere til Amerika. Fra 1820 til 1930 kom fra alle Egne i Verden mere end 62 Millioner Mennesker til Amerika. Det var tit unge, dygtige Mennesker med Fremdrift og med Udlængsel og Ambitioner, der sprængte snævre Grænser. Der er blevet sagt om dem, at det maaske var de bedste og de værste, der rejste ud.

For der var ogsaa Fattiglemmerne, Forbryderne og Fallenterne: Affaldet fra den gamle Verdens Skraldespande, der havnede paa den nye Verdens Losseplads. Holland sendte i 1655 Tusinder af forældreløse Børn til Amerika. England og Australien blev i mange Aar befriede for Drankere, Krøblinge og Gældsfangere ved at sende dem over Havet. I Danmark fik manganen en Fars Søn den sidste Chance i Form af en Amerikabillet. Og naar man saa endelig tænker paa de Millioner af farvede Mennesker som paa Grund af hvides Grusomhed og Griskhed blev tvunget voldeligt ind i en allerede broget Verden, saa forstaar man lidt af,

hvor store Vanskelighederne har været, og man undres over, at det ikke er gaaet værre med at bygge en Nation og skabe et Folk.

I dette forvirrede Billede — Smeltepotten som det er blevet kaldt — var dansk Indvandring en forholdsvis lille Bestanddel. Det er vanskeligt at sige, hvornaar den første Dansker kom til den nye Verden. Det er muligt, uden at det dog kan fastslaaes videnskabeligt, at den grønlandske Biskop, Erik Upsi, besøgte Vinland i 1121. Langt sikrere er det, at Kaptajn Jens Munk i 1619 under et mislykket Forsøg paa at finde Nordvestpassagen opholdt sig i flere Maaneder ved den sydlige Del af Hudsonbugten. Denne spændende og tragiske Historie er fornylig blevet genfortalt af Thorkild Hansen.

De første bosiddende Danskere kom til det, der nu hedder New York omkring 1636, men det var først efter 1864, at der kom Skred i Udvandringen. I 1860 var der færre end 10.000 Danske i USA. Ti Aar senere var der mindst 30.000. Blandt dem var ca. 1600 Sønderjyder, mindst 5000 Mormoner og ikke saa faa Baptister og Methodister. Tusinder af fattige Danskere drog over Havet for at komme i Besiddelse af det Stykke gratis Land, der i de Dage blev tilbudt alle Nykommere. Dampskibsselskaberne og Rejseagenterne gjorde deres for at fremskynde Udvandringen. Amerikabrevene fra dem derovre drog mange andre med sig, for som Rasmus Sørensen har skrevet:

» . . . naar Slægt og Venner læste dem, sagde de, 'ja, er de og de, som udvandrede, ikke druknede i Havet, ikke plyndrede, ikke skudte eller hængte i Landet, og de heller ikke have brændt sig eller kuldfrossen sig paa Amerika, hvi skulle vi da blive det?' og saa gik de ogsaa til Amerika.«

Alle Emigrantgrupper er gaaet igennem en Udviklingsproces, der har fulgt nogenlunde det samme Mønster. De fleste Udvandrere kom til Slægt og Venner og gled ind i et hjemligt Miljø. Hver Gruppe havde sine Kolonier eller Bydele, sine Kirker, Klubber, sine Aviser. Og selvom de fleste Udvandrere var fattige, havde de allesammen noget

Bagage med sig, nemlig det de var, det de troede paa, Livsformer, Vaner, Traditioner, der for manges Vedkommende blev bevarede, og som gik i Arv til nye Generationer. Der er ikke noget Sted i Verden — ikke engang i Sønderjylland — hvor man har talt saa stærkt og varmt om at bevare Modersmaalet. Det gælder de fleste Nationaliteter.

I en By som Cincinnati i Ohio kunne en Tysker læse tre tyske Dagblade, han kunne gaa i tysk Teater hver Aften, Børnene kunne gaa i tysk Skole hver Dag, og om Søndagen kunne hele Familien gaa til Gudstjeneste i én af mindst et Dusin tyske Kirker. Om Vinteren var der Koncerter og Foredrag af besøgende Celebriteter fra Hjemlandet. Om Sommeren kunde den tyske Emigrant sidde i en *Biergarten* og drikke Øl, der var et Orkester, der spillede tysk Musik, og Bakkerne langs Ohiofloden smeltede sammen i Udvandrerens Sind med Rhinbjergene 4000 miles borte.

Vi Danskere har ikke været saa talstærke, vi har ogsaa spredt os mere end mange andre Grupper, og endelig kom Hovedstrømmen af vores Emigration noget senere, saa at mange Danskere slog sig ned mellem Nordmænd eller Svenskere. Men ogsaa vi har haft vores Samlingssteder i Forsøg paa at omplante Hjemlandets kirkelige og kulturelle Traditioner. I den vestlige Del af Staten Iowa var der f. Eks. en stor dansk Koloni med et Omfang paa ca. 30 Kvadratmiles. Der var danske Skoler, 20 danske Kirker, danske Forretninger, Mejerier o. s. v. Der fortælles, at der engang kom en italiensk Skomager og bosatte sig i Kolonien. Efterhaanden lærte han det nye Lands Sprog; men først senere opdagede han, at det nye Sprog, han havde lært, ikke var Engelsk, men Dansk, for det talte jo alle Mennesker.

Og det er vel denne Trang til at flytte en Del af en hjemlig Verden med sig, der har skabt og udviklet Emigrantens Konservatisme. Ganske vist har der været ikke saa faa revolutionære Elementer, ogsaa fra Danmark; men gennemgaaende var de fleste Udvandrere Smakaarsmennesker, der i Amerika hurtigt indordnede sig under Forholdene, blot de fik Lov til at arbejde med Muligheder for at indfri deres Drømme. Det er måske en Grund til den traditionelle,

næsten psykopatiske Aversion mod alle Ismer. Udvandrerens blev ikke altid rig, men var tit afgjort individualistisk og kapitalistisk indstillet. Ejede man noget, skulle det bevares.

Det er ikke tilfældigt, at amerikansk Teologi indtil for faa Aar siden har været udpræget konservativ. I Konfrontationen med en Jungle af forskellige Trosretninger var det naturligt, at man blev tvunget til skarpere og snævrere dogmatiske Afgrænsninger end derhjemme. Udvandrerens, der havde religiøse Interesser og Behov, byggede Kirker og kirkelige Miljøer efter de hjemlige Mønstre. Der fortælles, at en Boghandler i Bergen brændte inde med et stort Oplag Salmebøger, da en ny Udgave blev trykt, men sendte dem til norske Menigheder i USA, hvor de gik som varmt Brød. Det, vi Dansk-Amerikanere kalder den nye Salmebog, er ikke den fra 1952, men derimod den fra 1893.

Den samme Konservatisme gør sig gældende paa det sproglige Omraade. I Bjerregnene, der blev befolkede i det 17. Aarhundrede, og som har været noget afsondrede, har Filologer fundet Udtryk og Gloser, der stammer helt fra Shakespeares Tid, og Folkeviser, der var helt glemte i England. Jeg har talt med danske Dialektforskere, der paastaar, at man skal til danske Kredse i Amerika for at finde de reneste Dialekter hos Emigranter og deres Børn, Sprogklange, der har været bevaret fra deres Barndoms Egne.

Det var naturligt, at Emigranten byggede Kirker og Skoler efter de hjemlige Mønstre, og at de bevarede Modersmaalet. Men det er lige saa naturligt, at det ikke i Længden kunne lade sig gøre. I et halvhundrede Aar havde vi Kirker, hvor Sproget var dansk, og hvor hele Gudstjenesteordningen var en nøjagtig Kopi af Folkekirkens Ritualbog. Vi havde Skoler, hvor dansk-amerikanske Børn kunne opremse Kongerækker og samtlige danske Købstæder og Vandløb. Vi havde Foreninger, hvor man dyrkede Danskheden som noget helligt. Man snakkede, sang og bandede paa Dansk.

Frederik Lange Grundtvig, der var Præst ovre hos os i 17 Aar, betragtede Amerika som et »Folkestævnets Land«, hvor Mennesker fra hele Verden samledes, men hvor hvert

Folkeslag bevarede sine sproglige og nationale Ejendommeligheder i umindelige Tider. Det var altsammen saare nobelt, meget romantisk og meget sentimentalt. Jeg mindes gamle Koner, der med Graad i Stemmen bad en, der skulle rejse til Danmrk: »Hils Danmark, hils Kongen, kys Sønderjyllands Jord for mig.«

Der er noget tragisk – iblandet et Skær af det komiske – over den Type Mennesker. For de lever i en uvirkelig Verden.

Det kan bedst illustreres ved at fortælle om en dansk Familie, der emigrerede til Staterne. De var gaaet Fallit, men Fruen, der kom fra et aristokratisk Miljø, havde dog reddet et meget fint Spejl, der havde været i Slægtens Eje. Det bar hun selv ombord paa Skibet, ind i Toget, og det fik Hæderspladsen i deres nye Hjem. Det var næsten som et Alter. Det var det gamle Hjem. Det var Danmark.

Saa faldt det en Dag ned, og Spejlet knustes i tusinde Stumper, men der kom nyt Spejl i Rammen, og Helligdommen blev bevaret. Lidt senere kom de til at synes, at det nye Spejlglas fik Rammen til at se tarvelig og ramponeret ud, og saa fik de en ny Ramme. Men de blev ved med i mange Aar at ære og beundre »det danske Spejl«.

Det er noget af den Indstilling, man møder i Adam Dans Sang, der for mange Udvandrere blev deres Yndlingsang, men som nu forekommer os smægtende og klunket:

Saa langt, saa langt rækker Tanken frem
til gamle Mor og mit Barndomshjem.
Jeg ser de Enge ved Søens Bred
og Bøgeskoven paa Klinten med.
Og Øjet dugges og Taaren blinker:
i Stolen sidder du jo og vinker.
Vi sender alle vor Hilsen frem,
den gælder dig og vort Barndomshjem.

Og den Sang synger vi ikke mere. For hverken Spejlet eller Rammen eksisterer mere i Virkeligheden. Bøgeskoven er der maaske endnu, men paa min Barndoms Enge staar der nu en stor Fabrik, Landsbysmeden er blevet Automekaniker. Det, man forlod, er ikke til mere undtagen i Erin-

dringen. Og det man var, er man heller ikke mere. Vi er nemlig ikke Danskere mere. Vi er Amerikanere af dansk Afstamning. Vi lever vort eget Liv. For mange af os har det været en vanskelig Overgang. Der har været splittede Sind og tvedelte Loyaliteter. »Lykkelige, det er vi ikke,« sagde Carl Hansen, en af vore egne Forfattere, for mange Aar siden. Og Sandemose, der ogsaa har kendt Udvandrerens Lod, siger et Sted: »Det eneste, Udvandreren kan være sikker paa, er, at han mister det, han forlader.«

Det er ikke tilfældigt, at jeg kaldte en af mine Bøger — en selvbiografisk Roman — »Saaledes blev jeg hjemløs«, for hjemløse, rodløse blev mange af os. Har det knebet med at bevare Forbindelsen med Danmark, har det været lige saa vanskeligt at blive akklimatiseret aandeligt og kulturelt i en helt ny Verden. Der var dem, der rejste tilbage til Fædrelandet, men som dybt skuffede erfarede, at you can't go home again, for det Danmark, de bevarede i deres Erindring, var ikke længere til. Og selv hos mange af dem, for hvem det lykkedes, laa der vedblivende et stærkt Minde, en lysende Vision om det store, mærkelige Land, hvor det utrolige kan ske — paa godt og ondt.

Man har sommetider bebrejdet os, der blev derovre, at vi ikke i stærkere Grad bevarede Danskheden. Hvorfor kunne vi ikke blive ved at tale Dansk, naar man kunde gøre det i Sønderjylland? Dertil kan først svares, at vi jo netop i meget høj Grad *har* bevaret Forbindelsen med dansk Aandsliv og Kultur. Tusinder af Dansk-Amerikanere af andet og tredje Slægtled forstaar dansk eller har en levende Forbindelse og Kontakt med Moderlandet, »skønt Sproget døde«. Dernæst skal tilføjes, at vi jo heller ikke er i den samme Situation som Sønderjyderne. Vi er ikke blevet knust af en fjendtlig Overmagt, der har lavet Sprogforbud. Vi kan tale hvilket Sprog, vi vil. Det er vort Land. Det er vort Folk.

Det er det, en anden dansk-amerikansk Digter, Kristian Østergaard, skildrer i en af sine *Sange fra Prærien*. Mens Adam Dan i den førnævnte Sang taler om Udvandreren som den, der lidt klynkende staar og stirrer mod Danmark,

har Østergaards Sang helt andre Forudsætninger. Han skilddrer først Fædrelandet »bag bølgende Have« og beder Gud velsigne det, men saa synger han:

Vi pløjer vor Fure saa fjernt over Sø,
hvor Stjerneflaget vajer, vi leve vil og dø.

Her fandt vi vort Virke, her er vore Hjem,
men Fædres gamle Kirke vi rejser mellem dem.

Saa vide i Verden vort Folk nu er delt,
hvem Aand og Sprog forbinder, de skilles dog ej helt.

Jeg synes godt, man kan sige, at den Forbindelse aldrig er blevet helt brudt — lige fra 1868, da man begyndte at tale om at sende Præster til Amerika, og op gennem Aarene 1872 til 1887, hvor ca. 2 Dusin unge Mænd blev uddannede paa Askov Højskole til en Præstegerning blandt danske Udvandrere, op gennem Tiderne til i Dag. I 100 Aar har man hørt dansk Tale, sunget danske Salmer og Sange. Hundreder af danske Præster, Skolemænd, Skuespillere og andre Kunstnere har besøgt os. Og selv er vi rejst hjem, saa tit vi kunde, for at holde Vejen aaben og Forbindelsen levende.

Men netop naar vi er »hjemme« i Danmark, mærker vi maaske mest, hvor amerikanske vi er blevet. Trods Vietnam og Voldsmord og Raceuroligheder erkender vi det uden Skamfølelse og Apologi, men ogsaa uden Hovmod og arrogant Patriotisme. Det er nemlig noget, man bliver uden selv at vide eller ville det.

Jeg nævnte en Bog, der handler om Emigrantens Hjemløshed. Fortsættelsen kaldte jeg *Jeg vælger et Land*. Meningen var at paapege det uholdbare i at staa med et Ben paa hver sin side af Atlanterhavet. Men Titlen er ufyldstgørende, for det var muligvis slet ikke et Valg, man gjorde, da man blev Amerikaner. Det var Landet, der modtog én, favnede én, forvandlede én, saa man pludselig en Dag opdagede, at man var blevet Amerikaner.

Det er langt fra alle Emigranter, der har oplevet det, og mange har stridt imod Udviklingsprocessen. Den store norsk-amerikanske Digter Ole Rølvaag skildrer i sin episke

Romancyklus *I de dage* og *Riket grundlægges* to norske Mennesker, der er som Sindbilleder paa Emigranten. Der er Beret, som er havnet ude paa den nøgne, aabne Prærie, og som altid længes hjem til den trygge, lukkede Dal i Norge. De store Vidder gør hende angst og ensom, hun maa hænge Tæpper for Vinduerne, og saa lukker hun Kisten op, hun har med hjemmefra. Det er hendes Verden — kær og kendt og hjemlig. Men hendes Mand, Per Hansa, ser stolt ud over de brede Agre og pløjer sin Jord. Saadan en Muld, og saa meget af det! Han er allerede blevet Amerikaner.

Jeg kan ikke for mit eget Vedkommende fastsætte Dato eller Klokkeslet for den Opdagelse. Jeg mindes heller ikke nogen decideret Fornemmelse derved — hverken Sorg eller Glæde. Det betød jo ikke, at man pludselig vendte Ryggen til Danmark og alt dets Væsen. Paa den anden Side bevirkede det heller ikke, at man nu bestræbte sig for at ligne en Amerikaner — hvad saa siden det er. Man skiftede hverken Sind eller Ansigt. Det betød blot, at man fik fast Grund under Fødderne. Man kom til at høre hjemme et Sted. Man sagde ikke længere *de* om Amerikanerne, man sagde *vi*. Det vil sige, at man accepterede Realiteterne. Hver Glans og hver Plet . . .

Pletter er der nok af. Vist er der Racefordom og Uretfærdighed. Men man ved med Gunnar Myrdal, der »i to Aar forsøgte at blive Ekspert netop i Amerikas sociale Fejl«, ikke alene, at »der findes Ondskab, Uretfærdighed og Svagheit, men ogsaa, at der findes meget mere Godhed, Retfærdighedsfølelse og overdaadig Styrke«. Emigranten, der er blevet Amerikaner, ved, at vi lever under Kaar, der kan skabe en Joseph McCarthy — et ondt og samvittighedsløst Menneske, men ogsaa en Eugene Mc-Carthy, der repræsenterer lige det modsatte: Idealisme, Højsindethed og Integritet.

Problemer er der nok af: Racefordomme, økonomiske Uligheder — og Vietnam. Vi ved det med dyb og smertelig Erkendelse bedre end Demonstranterne foran Ambassaderne Verden over. Og ingen har protesteret og demonstreret mere for at sætte Problemerne i Søgelyset, end vi selv har gjort det.

Men vi ved ogsaa noget andet, for vi kender det Land og det Folk, der har draget os og taget imod os med Drømme og Visioner om en ny og bedre Verden. Vi ved, at der i det amerikanske Folk er en stærk Fredsvilje, og at de Grundprincipper, der engang blev nedlagte, staar der endnu, baade som en Drøm, men ogsaa som en Dom: Jeffersons myndige Ord om et Samfund, hvor der skulle være faa rige og ingen fattige, og Frihedserklæringens nye Testamente med dets ædle og ophøjede Menneskesyn: »Vi erkender disse Sandheder for at være selvindlysende, at alle Mennesker er skabt med lige Kaar, og at de af deres Skaber er forlenede med visse umistelige Rettigheder, saasom Livet, Friheden og Stræben efter Lykke«

At disse Idealer skulde være naaede, at disse Løfter skulde være indfrieede, er der ingen af os, der hævder. Men de staar der som Ord og Udfordringer, der aldrig lader os i Fred, aldrig kan dø. De spænder Bro mellem Drøm og Daad.

Ogsaa i den Forstand lever vi mellem to Verdener.

Enok Mortensen.

Helge Andersen:

Er det udlandet, der ejer Danmark?

Helge Andersens spørgsmål kan betyde mange forskellige ting, men må i alle fortolkninger besvares med et nej. Fædrelandets samlede værdi i handel og vandel kunne ved begyndelsen af 1968 opgøres til omkring 270 milliarder. Samtidig var danskernes nettogæld til udlandet i omegnen af 7 milliarder. Alt i alt er Danmark altså et lille velkonsolideret foretagende. Dette er én besvarelse, som i øvrigt ikke forekommer i bogen.

Et andet synspunkt vil lægge vægt på, at nettogælden på de 7 milliarder er i kraftig vækst i disse år og går til vejs med $1\frac{1}{2}$ –2 milliarder årlig. Vi foretager jo for tiden en kraftig udbygning af det danske produktionsapparat og sparer ikke selv tilstrækkeligt op til at finansiere de fornødne investeringer. Følgelig griber vi til den udvej at låne pengene i udlandet. Da nationalformuen samtidig stiger stærkere end gælden bliver vor status dog som helhed ikke forringet af låntagningen, og der skulle derfor ikke være nogen særlig grund til bekymring.

Alligevel har den nuværende regering råbt vagt i gevær over for den stærke gældsættelse og har gang på gang begrundet sine skatteforhøjelser med henvisning til, at underskuddet på betalingsbalancen må begrænses. Bekymringen skyldes næppe gældens absolutte størrelse, men snarere den vane, at vi hvert år skal kunne dække et nyt underskud med låntagning i udlandet. Der kan komme tider, siger man, hvor udenlandske lån ikke er til at få, i hvert fald ikke på rimelige betingelser, og man bør erindre sig, at alle nyoptagne lån pålægger os en fremtidig forpligtelse til at kunne betale renter og afdrag i fremmed valuta.

I 1968 har det dog faktisk været ret let at låne fremmede penge, og vi har benyttet os flittigt af muligheden, således at betalingsbalancens underskud på ca. 1650 millioner kr. i alt væsentligt er dækket gennem låntagning.

Helge Andersens bog beskæftiger sig imidlertid ikke med den del af dansk gældsætning, der kommer i stand på dansk initiativ. Bogen samler sig om det begrænsede felt, der kan kaldes udenlandske inve-

steringer i Danmark. Her vil initiativet overvejende komme fra udlandet, og fremgangsmåderne er anlæggelse af datterselskaber og filialer i Danmark eller opkøb, helt eller delvis, af eksisterende danske virksomheder.

Over hele Vesteuropa har man i det sidste par år rettet søgelyset mod den slags transaktioner. Stærkest virkning har franskmændene *Jean-Jacques Servan-Schreiber* opnået med sin bog om den amerikanske udfordring. Baggrunden er den amerikanske industris dynamiske udnyttelse af Fællesmarkedet i årene efter 1958. Der kan komme en dag, skriver forfatteren, hvor verden rummer tre store industrielle koncentrationer: den amerikanske industri i USA, den sovjetiske industri i USSR og den amerikanske industri i Vesteuropa. Mange vesteuropæiske lande har oplevet, at store nationale foretagender blev købt af amerikanerne. I Frankrig gik Simca-automobilfabrikkerne til Chrysler og den elektroniske Bull-industri til General Electric. Da Citroën-fabrikkerne var på nippet til at komme under indflydelse af Fiat-koncernen (denne gang altså italienerne), blandede de Gaulle sig i udviklingen med et fransk veto. Det kan forklares ud fra prestige hensyn, men der kan også være mere solide grunde til bekymring.

Helge Andersen hører ikke til de forskrækkede. Hans bog demonstrerer måske først og fremmest, hvor vanskeligt det er at få noget klart begreb om størrelsen af de fremmede investeringer i Danmark. Hovedresultatet af hans undersøgelser er, at mindst 17 pct. af danske aktieselskabers samlede kapitaler på et eller andet punkt er påvirket fra udlandet. Man bemærker forbeholdene i ordvalget: »på et eller andet punkt«, »påvirket fra«. Opgørelsen dækker da også over mangfoldige former for afhængighed. På den ene side kan nævnes de store olieselskaber, hvis ejendom med nær ved 100 pct. ligger på udenlandske hænder. Den modsatte yderlighed er danske firmaer, hvis bestyrelser rummer et eller flere danske medlemmer, som af praktiske grunde har bosat sig i Schweiz eller Monaco. Imellem de to yderformer findes alle tænkelige overgange.

De amerikanske investeringer synes godt nok at være de største, men dog kun en fjerdedel af det samlede beløb. Efter USA følger Sverige, England og Holland. Den kraftige vækst i amerikansk aktivitet, som har skræmt Fællesmarkedet, genfindes også i Danmark. Amerikanske kilder angiver beløbet for samlet investering i Danmark til 42 mill. \$ i 1957 mod 226 mill. \$ i 1966, altså en femdobling på en lille halv snes år. Noget gigantisk beløb er der dog ikke tale om. De to trediedele af det falder på olieselskaberne, hvis raffinaderier og distributionsapparat repræsenterer betydelige værdier. Man bør dog erindre, at ved siden af de amerikanske foretagender på dette område står Shell og BP med hollandsk og engelsk kapital, og vi har et par mindre virksomheder, der drives for dansk regning.

Måske er netop olieselskaberne velegnede til at demonstrere fordele og farer ved udenlandske investeringer. Der er tale om meget store koncerner, som kan påtage sig at stille et såre veludviklet — måske nærmest overudviklet — fordelingsapparat til rådighed for den danske befolkning. Det kunne vi måske også have gjort selv; men de tre raffinaderier (Kalundborg, Fredericia, Skelskør) ville vi nok have tøvet med at oprette. Ikke des mindre må de anses for væsentlige danske aktiver. De giver lønnende beskæftigelse, og de fritager os for at betale raffineringsafgifterne til andre lande, som vi gjorde det tidligere. På den anden side kan der være noget, der taler for, at olieprodukterne alt i alt er for dyre for den danske befolkning. De er ganske vist undergivet monopoltilsynets kontrol, så helt urimelige misbrug vil formentlig ikke kunne forekomme. Men man ser dog, at de små uafhængige firmaer kan sælge billigere, end de store koncerner faktisk gør det. Der er konkurrence mellem de store, men den holder sig fortrinsvis fra priserne og virker på mere ligegyldige felter: service, lotterier o.s.v. Endelig ser det ud til — og her er vi ved et af de særlig betænkelige punkter — at de store olieselskaber ikke tjener noget videre på deres virksomhed i Danmark. Gjorde de det, ville de blive sat til at erlægge skat til den danske stat efter det avancerede danske skattesystems regler. Nu er de jo i den situation, at de behersker hele produktionslinien og derfor selv kan bestemme, hvilke priser de enkelte led i kæden skal betale til den fælles kasse. De kan derfor flytte fortjenesten hen til det eller de lande, hvor skattesystemet er lempeligst. Det er næppe Danmark, men snarere nogle olieproducerende sheik-dømmer. Og herigennem vinder de fordele frem for vore mindre, hjemlige firmaer. Deres fortjeneste på olieomsætningen, som skal danne grundlag for videreudvikling af foretagenderne, bliver grundigt beskattet efter danske regler, medens de store internationale selskaber kan komme rejsende med deres ubeskattede gevinster fra sheik-landene og investere dem i Danmark, hvis de finder det ønskeligt.

Sagerne er således ganske indviklede, og der kan ikke angives nemme løsninger. Det er åbenbart ønskeligt, at vi her i landet har en kontrol med udenlandske investeringer, så vi kan følge udviklingen, og et monopoltilsyn, som har myndighed til at forhindre urimelige priser. Det kunne videre være ønskeligt, at erhvervslivets mulighed for at hemmeligholde oplysninger om de økonomiske forhold blev begrænset, og at forbrugeroplysning, også i radio og TV, kunne blive væsentligt forstærket. På et sådant grundlag ville vi sikkert konstatere, at mange udenlandske investeringer i Danmark er gavnlige, og at andre i hvert fald ikke er mere skadelige end tilsvarende danske foretagender. Endelig ville man måske opdage nogle klart urimelige arrangementer og kunne så opbygge et apparat, der var i stand til at sætte modforholdsregler ind.

H. Engberg-Pedersen.

Askov Højskole 1. nov. 1967-31. okt. 1968

I det forløbne år har Askov Højskole som sædvanlig afholdt udvidet højskolekursus i 6 måneder (november-april) og i 3 måneder (maj-juli), hertil kommer de to lærerkursus: Nordisk Lærerkursus (maj-juli) og 4 ugers lærerkursus (25. juni-24. juli).

Vinterskolen 1967-68 havde ialt 307 elever. Af disse var 183 kvindelige og 124 mandlige. Sommerskolen 1968 havde ialt 161 elever, heraf 17 på Nordisk Lærerkursus (11 kvindelige og 6 mandlige deltagere). På det udvidede sommerkursus var 144 elever (80 kvindelige og 64 mandlige). På 4 ugers lærerkursus var ialt 58 deltagere (34 kvindelige og 24 mandlige). Det giver et samlet antal elever på 526 inden for et år.

Følgende elevstatistik omfatter finansåret 1. april 1967 til 31. marts 1968. Statistikken omfatter altså sommeren 1967 og ikke 1968.

	Antal elever		
	kvinder	mænd	i alt
Udvidet Sommerkursus 1967 ...	86	34	120
Nordisk Lærerkursus 1967	12	7	19
4 ugers Lærerkursus 1967	24	14	38
Udvidet Vinterkursus 1967-68..	183	124	307
I alt 1967-68	305	179	484

Dette giver ca. 190 årselever, det vil sige 190 elever om måneden året rundt.

Følgende omfatter kun 6 og 3 måneders kursus.

Af 281 kvindelige elever var 80 19-20 år, 130 21-24 år og 71 over 25 år. Af 165 mandlige elever var 38 19-20 år, 90 21-24 år og 37 over 25 år.

Af eleverne var 19 udlændinge (3 fra Sydslesvig, 1 fra Finland, 3 fra Norge, 2 fra Sverige, 5 fra USA, 5 fra andre lande).

Af samtlige elever havde 16 lærereksamen, 102 studentereksamen, 157 realeksamen (heraf har mange yderligere taget handelseksamen), 61 havde før været på højskole (heraf 20 på Askov), 28 på ungdoms- eller efterskole, 18 på landbrugsskole, 7 på husholdningsskole, 81 af eleverne havde gennemgået faglige uddannelsesskoler af forskellig art. 89 elever kom fra hovedstadsområdet, 185 fra købstæderne og 152 fra landdistrikter, 1 fra Færøerne og 19 fra udlandet.

De kvindelige elever fordelte sig således på erhverv:

10 huslige, 77 beskæftigede ved handels- og kontor-fag, 44 havde anden faglig uddannelse i håndværk og industri, 36 var sygeplejersker, barneplejersker o.l., 17 lærerinder, 8 børnehavelærerinder, 54 unge studenter, 18 elever fortrinsvis børnehavelærer aspiranter, og endelig 17, der ikke har opgivet noget erhverv.

De mandlige elever fordelte sig således på erhverv:

25 landmænd, 4 ufaglærte arbejdere, 36 faglærte, 24 handels- og kontorfolk, 5 lærere, 41 unge studenter, 16 militærfolk, 2 ingeniører og 12 elever i forskellige erhverv.

306 elever havde statsstipendier til et samlet beløb af 592.586,— kr.

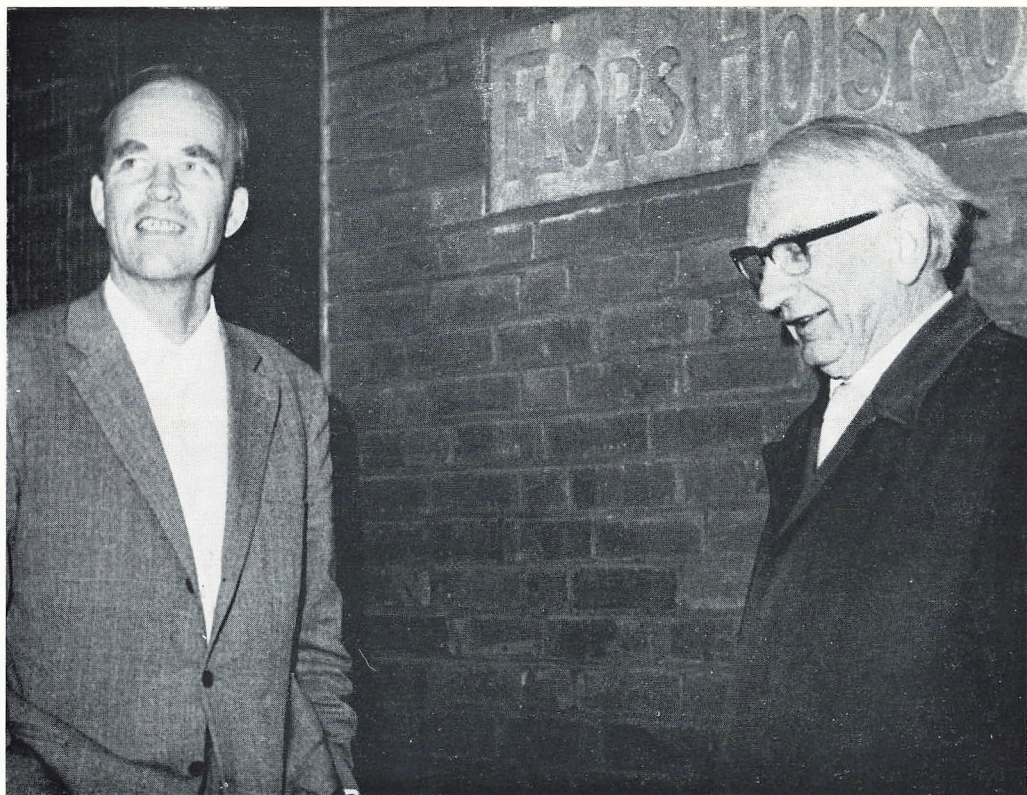
Der var ikke nævneværdige ændringer i timeplanen sidste vinter, men der var drøftelse om visse ændringer, som er kommet ind i det indeværende skoleår. Der blev undervist i alt i 13.523 lærertimer.

De nye lærere, der trådte til i efteråret 1967, blev nævnt i sidste årsberetning. I årets løb er der sket den ændring i lærerkredsen, at Lise og Niels Højlund sidste sommer forlod skolen for at overtage en stilling ved Grønlands radio. Fru Ulla Henningsen overtog Lise Højlunds timer, mens Niels Højlunds timer resten af sommeren overtoges af andre lærere, bl. a. af stud. mag. Karen Nielsen fra København, der virkede som timelærer sidste sommer. På indeværende vinterskole er stud. polit. Bertel Haarder lærer i samfundsfag og politiske fag.

Det i sidste årsskrift omtalte forstanderskifte fandt sted 1. oktober. Før den tid var fru Ellen Grønlund og Knud Hansen flyttet hen i deres hus syd for skolen. Fru Ellen Grønlund er stadigvæk knyttet som fast lærer til skolen, også Knud Hansen har i vinter enkelte timer. Forstanderfamilien Harald Engberg-Pedersen flyttede så ind i slutningen af september.

I vinteren 1967—68 var der flere forhandlinger mellem alle på skolen om indførelse af et skoleråd til afløsning af de to tidligere råd, Klemudvalget (lærere) og elevrådet. Disse diskussioner førte til, at der fra sommerskolens begyndelse forsøgsvis indførtes et skoleråd bestående af forstander, 3 lærere, 1 repræsentant fra administrationen og 6 elever. Skolerådet overtog de opgaver og beføjelser, som tidligere klemudvalg og elevråd har haft. Efter forsøget i sommer bestemte man at fortsætte hermed i denne vinter.

Vi skal nævne nogle af de mange gæstelærere, som var her i årets løb. Til månedsmøderne talte pastor Ove Hesselager, socialrådgiver Henning Tjørnvig, undervisningsdirektør H. Engberg-Pedersen, redaktør John Danstrup, Jørgen Bukdahl og højskoleforstander Bøgh Andersen. Af andre gæster var her tidligere Askov-lærer Klaus Hoffmejer (om teater), Palle Kjærulff Schmidt (om film), redaktør Ejvind Larsen (Kan vi undvære ideologier), højskolelærerne Niels Jensen, Krogerup (film), og Jytte Engberg, Baaring, forfatterne Elsa Gress og

Forstanderskifte 1. oktober 1968.

Fra »Den gamle dame besøger byen«.

Svend Holm, pastor Johan Johannesen, advokat Carl Madsen og Askovgårdens leder Knud Magnild.

I Kunstugen 28. januar—31. januar var der koncerter af Herman D. Koppel og Vestjysk Symfoniorkester, foredrag af Ole Wivel og John Danstrup. Der var udstillet malerier og grafik af fynske kunstnere (Kjeld Heltoft, Erik Enevoldsen, Aksel Jensen, Gerda Andrea Jensen og Jeppe Larsen).

I påskeugen 10.—16. april var to elevgrupper på udenlandsrejse. En gruppe (Niels Højlundts Studiehold om Sovjetunionen) var på tur til Leningrad og omegn, mens en anden gruppe havde arrangeret en rejse til Polen. I en orienteringstime afgav de to grupper rapport om rejserne for kammeraterne.

Også sommerskolen havde sin rejse men for hele holdet. Det er en tilbagevendende begivenhed, at sommerskolen foretager en hel dags bustur til Sydslesvig.

Af sommerens gæstelærere nævner vi Jørgen Bukdahl, John Danstrup, Erica Simon (om oprøret i Frankrig), professor Povl Johannes Jensen (græsk religion), Thorkild Bjørnvig (om sin egen digtning), Mogens Krustup (le Corbusier) og J. Th. Arnfred (Højskolens historie).

Klemafterne om lørdagen så nogenlunde af den traditionelle art med oplæsninger og koncerter og anden underholdning, arrangeret af skolen eller eleverne. Eleverne havde selv, både sommer og vinter, stiftet en filmklub, som skaffede film, der vist dels på skolen, dels i Brørup biograf.

Både vinter- og sommerskole havde sin elev-teateropførelse. Jes Jessens dramatikerhold opførte i marts »Den gamle dame besøger byen (Dürrenmatt)«. Da Jes Jessen om sommeren havde orlov, var det Jørgen Knudsen, der ledede drama-holdet. Der blev sidst på sommerskolen opført Urozek: »Tango«, som blev gentaget ved efterårsmødet i oktober.

Sommerelevmødet og efterårsmødet er stadig faste begivenheder i skoleåret. Sommermødet 22.—23. juni indledtes med foredrag af Hans Møller Christensen. Lørdag aften var der lærer-oplæsning (Bert Brecht: Arturo) og søndag eftermiddag var der foredrag af Engberg-Pedersen. Det var Sct. Hansaften og skolens elever og faste folk sluttede aftenen med bål og båltale af Jørgen Knudsen.

Sommerskolen var naturligvis i nogen måde præget af det kommende forstander skifte. 9. maj fejrede skolens elever og medarbejdere samt skolens bestyrelse og andre Knud Hansens 70 års fødselsdag med middag i spisesalen, teateraften og bal i festsalen. Det var »Kærlighed uden strømper«, der vist for femte gang opførtes af elever fra 1966—67. Aftenen sluttede med fakkeltog uden for Knud Hansens lejlighed.

Dagen efter sommerskolens afslutning, gav skolen igen middag,

denne gang som velkomst for Ingrid og Harald Engberg-Pedersen og deres 4 børn. Her var samlet skolens medarbejderstab og bestyrelse og enkelte venner af det nye forstanderpar.

Efterårsmødet 5.—7. okt. havde samlet mange deltagere af alle årgange, men det efterårsmøde havde også 3 Askov-forstandere som talere på programmet: Arnfred, Knud Hansen og Engberg-Pedersen, alle de andre foredragsholdere var nuværende og forhenværende Askov-lærere: Enok Mortensen, Tage Skou-Hansen, Richard Andersen, Juul Andersen og Jørgen Bukdahl. Søndag aften blev der taget afsked med Knud Hansen som forstander med taler af Engberg-Pedersen, Hans Henningsen og som repræsentant for elevforeningen konsulent Chr. Ebbensgård.

I månederne august-oktober var skolen vært for 8 forskellige kursus og møder.

Askov Lærlinges generalforsamling

den 5. oktober 1968

Holger Pedersen bød velkommen.

Arnfred valgtes til dirigent.

Holger Pedersen aflagde formandens beretning (fru Hanne Søndergård Madsen var sygemeldt) og indledte med at takke Knud Hansen for dennes virke på Askov, og den nye forstander, Engberg-Pedersen, blev budt velkommen.

Foreningen havde haft et forholdsvis travlt år, med deltagelse i forskellige møder og konferencer, og desuden havde udarbejdelsen af nye vedtægter lagt beslag på megen tid. Forslagene til disse blev udsendt til bestyrelsen, Andreas Nielsen, Arnfred og Engberg-Pedersen, til udtalelse i februar måned og igen efter rettelse i september. Forslagene som nu ligger til generalforsamlingens disposition er udarbejdet med hensyntagen til disse udtalelser.

Et spørgeskema, som blev udsendt til samtlige elevforeninger fra Højskolernes sekretariat, vil først blive indsendt efter afholdt generalforsamling.

Endvidere blev der redegjort for de forskellige møder og konferencer elevforeningerne havde været repræsenteret ved.

Andreas Nielsen fremlagde regnskabet og bemærkede medlemstallets størrelse og sammensætning.

Hasseriis spurgte hvorfor man havde et mindre medlemstal end mange andre skoler.

Arnfred svarede, at det var en gammel undskyldning, at mange var på højskole anden gang, når de var på Askov — men denne undskyldning holdt nok ikke stik længere.

Holger Pedersen gjorde opmærksom på afsnittet i de nye vedtægter, der pålagde bestyrelsen at informere elevholdene om elevforeningens eksistens.

Andreas Nielsen omtalte det fremstød der blev gjort på elevmødet. Beretning og regnskab blev herefter enstemmigt vedtaget.

Ved skriftlig afstemning blev følgende valgt til bestyrelsen:

Holger Pedersen	genvalgt	med 55 stemmer		
Ester Villadsen	—	—	50	—
Bjarne Kock	nyvalgt	—	43	—
Ursula D. Rasmussen	genvalgt	—	39	—

Desuden var lærer Bach foreslået og fik 36 stemmer.

Bjarne Kock, der blev nyvalgt i stedet for Lisbeth Løvgren, har tidligere været formand for Askovkredsen i København.

Grue Sørensen blev genvalgt som revisor.

De nye vedtægter blev gennemgået punkt for punkt af Arnfred, og med en enkelt ændring af § 1 og § 8 blev bestyrelsens forslag enstemmigt vedtaget.

Arnfred sluttede generalforsamlingen, som havde taget lidt længere tid end beregnet på grund af vedtagelsen af de nye vedtægter. Der blev desværre ikke tid til en beretning fra Askovkredsen i København, der var adviseret til mødet.

Kr. Ebbensgård.

Askov Lærings regnskab 1967-68

Indtægt.

Kassebeholdning 1. september 1967		4.988,02
1251 medlemmer betalt kontingent	12.697,40	
1407 holdere af Dansk Udsyn.....	2.814,00	15.511,40
Gave		30,00
Renter		307,59
		<u>20.837,01</u>

Udgift.

Porto og fragt	1.614,50	
Rejser og gaver	136,80	
Tryksager og korsbånd.....	544,61	
Kassererhonorar	400,00	
Årsskriftet	6.485,00	
Landselevforeningen, kontingent	2.647,00	
Elevstipendier	1.440,00	
Overført til jubilæumsfond.....	1.000,00	
Tilskud til Askovgården	1.000,00	15.267,91
Kassebeholdning 1. september 1968:		
bank	5.263,97	
giro	305,13	5.569,10
		<u>20.837,01</u>

Jubilæumsfond.

Beholdning 1. september 1967.....	2.833,10	
Renter til 1. september 1968.....	178,68	
Fra årets driftsregnskab	1.000,00	
Beholdning 1. september 1968		4.011,78
	4.011,78	<u>4.011,78</u>

Askov, den 1. oktober 1968.

Andreas Nielsen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene. Kassebeholdningen forefindes som ovenfor anført.

Jubilæumsfonden udgør 4.011,78 kr.

Askov, den 2. oktober 1968.

Frode Hasseriis. E. Grue-Sørensen.

Askov højskoles regnskab

DRIFTSREGNSKAB FRA 1. MAJ 1967 TIL 30. APRIL 1968

Indtægter.

Indgået for diverse kurser:

Sommerskolen (undervisning)	85.934,00	
Vinterskolen (undervisning)	501.204,00	
Julikursus (undervisning)	4.100,00	
Andre kurser og møder (overskud)	33.410,03	
Efterbetaling	2.684,00	627.332,03

Husholdningsregnskab:

Indgået for kost fra:

Elever	499.906,00	
Julikursus	10.249,12	
Andre kurser	124.803,00	
Sommerelevmøde	3.799,00	
Efterårslevmøde	17.962,00	
Lærere, gæster m. fl.	47.366,56	704.085,68
Salg fra gartneriet	910,92	
		704.996,60

÷ Udgifter til:

Fødemidler, gartneri m. v. ..	606.040,37	
Andel lys og varme	30.000,00	
Andel pedel- og arbejds løn..	40.000,00	676.040,37
		28.956,23

Lejeindtægter:

Elever	130.407,00	
Kurser	5.605,00	
Lærerboliger	30.870,00	166.882,00

Jens Østergaards legat

120,00

Diverse

410,63

Statstilskud:

Finansloven 1967-68 (4 kvartaler)	67.000,00	
Højskoleloven § 8 for finans-		
året 1966-67	833.800,62	
Forventet forøgelse af stats-		
tilskud for 1966-67	63.000,00	963.800,62

÷ Tilskud til ubemidlede elever

overført til:

Vinter- og sommerskole.....	4.500,00	
Lærerkursus	2.500,00	7.000,00
		956.800,62

Underskud

26.237,12

1.806.738,63

Udgifter.

Lærerløbninger	1.034.180,91	
Reparationer og vedligeholdelse	160.135,40	
Sundhedskonto	5.943,19	
Undervisningsmidler	13.057,17	
Biblioteket	23.522,16	
Skatter, afgifter og forsikringer	49.867,61	
Renter	175.949,32	
Omkostninger	183.329,87	
Afskrivninger:		
Inventar, 10 pct. af kr. 299.566,95	29.956,70	
Skolens bygninger, 2 pct. af kr. 6.539.814,52	130.796,30	160.753,00
		<u>1.806.738,63</u>

STATUS PR. 1. MAJ 1968

Omsætningsformue:	<i>Aktiver.</i>	
Kassebeholdning	3.098,25	
Postgiro	76.615,16	
Andelsbanken nr. 63646	261.731,80	
— nr. 9018	64.309,79	
— nr. 25204	360.408,28	
— nr. 88186	23.943,57	
Diverse tilgodehavender	88.475,80	
Forventet forøgelse af statstilskud for 1966—67, anslået	63.000,00	941.582,65
<hr/>		
Anlægsformue:		
Inventar:		
Saldo pr. 1. maj 1967	177.198,18	
Nyanskaffelser 1967—68:		
Diverse nykøb	29.336,80	
Nybyggeriet, udstyr	93.031,97	
	<hr/>	
	299.566,95	
÷ Afskrivning i år	29.956,70	269.610,25
<hr/>		
Skolens bygninger:		
Saldo	5.122.831,83	
Ombygning, »Pileskud«	8.405,77	
Ildolet	10.492,78	
Køb af Th. Petersens hus ..	50.551,75	
Nybyggeriet	1.347.531,39	
	<hr/>	
	6.539.814,52	
÷ Afskrevet		
tidligere år	314.733,96	
Afskrevet i år ..	130.796,30	6.094.284,26
	<hr/>	
	445.530,26	
(Ejendomsværdi kr. 7.182.000,00). (Ministeriets vurdering incl. inventar kr. 5.140.872,00).		
Påbegyndt ombygning:		
Askovhus	26.546,84	
Foredragssalen	7.345,80	33.892,64
	<hr/>	
Forøgsmøllen (ejendomsværdi kr. 54.300,00)	31.750,00	6.429.537,15
		<hr/>
		7.371.119,80

Passiver.

Kortfristet fremmedkapital:

Forud indbetalte kontingenter m. v. vedr.		
Dansk Udsyn	51.870,07	
Forud indbetalte skolepenge for 1968—69	2.915,00	
Skyld til elever 1967—68	200,00	
Forudbetalt husleje	1.000,00	55.985,07

Langfristet fremmedkapital:

Prioritetsgæld:

Statslån 3.379.500,00

Jydsk Grundejer-Kreditforening:

Nr. 316, 4 pct.	5.091,33	
Nr. 604, 4 pct.	502.245,35	
Nr. 1348, 4 pct.	310.879,26	
Nr. 3389, 4,5 pct.	14.070,99	
Nr. 2150, 6,5 pct.	656.370,00	4.868.156,93

Forskud på statstilskud for finansåret 1967—68..... 832.000,00

Egenkapital:

Kapital-konto:

Saldo pr. 1. maj 1967..... 1.615.970,49

÷ Underskud ifølge drifts-

regnskabet 26.237,12 1.589.733,37

Byggefond I:

Saldo pr. 1. maj 1967..... 24.144,43

Gave fra dyrlægeforeningen 1.000,00

Gave fra Thora og Anders

Præstholt 100,00 25.244,43 1.614.977,80

7.371.119,80

Foranstående driftsregnskab og statusopgørelse, som vi har revideret i henhold til beretning af dags dato til bestyrelsen, er i overensstemmelse med højskolens bogholderi.

Kolding, den 8. juli 1968.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

Erik Meng,

statsautoriseret revisor.

Legater knyttede til Askov højskole

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole. Legatets størrelse er 10827,70 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet direkte til støtte for skolen. Legatet ejer 4000 kr. i kreditforeningsobligationer og en sparekassebog på 6550,81 kr. Af renten er anvendt til støtte for elever kr. 500.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pighøjskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten er anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 3586,64 kr., for 2000 kr. andelsbevis og 1586,64 i bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 271,12 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavl i Jylland efter forslag fra biavlforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 3000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 1606,20 kr.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er 4000 kr., beløbet indestående i Brørup Bank. Med påløbne renter udgør legatsummen 6421,05 kr.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

Med påløbne renter udgør legatsummen pr. 1. maj 1966 5630,92 kr. (heraf 5000 kr. i kreditforeningsobligationer). Der blev uddelt tre stipendier på 200 kr.

GARDEJER CHR. SKRIVER OG HUSTRUS LEGAT

Legatet ejer kreditforeningsobligationer for 13000 kr. og 1526,84 kr. i bank. Der er sidste år uddelt legater for 300 kr.

Navne- og adresseliste over elever på Askov højskole 1968 - 69

Kvindelige elever — sommeren 1968

- Andersen, Anete Liselotte R., Mariendalsvej 64³, København F
Andersen, Ina, Frederiksborggade 42⁵, København K
Andersen, Hanne Merete, Djurslandsskolen pr. Nimtofte
Andersen, Karin, Bredager 110, Hvidovre
Andersen, Lis Brabrand, Alekistevej 58¹ th., Vanløse
Andersen, Mona Holst, Skagensvej 193, Hjørring
Asmussen, Vibeke, Mellemvangen 21, Hillerød
Beckmann, Hanne, Gyldenstenvej 22, Odense
Boisen, Solveig, Buegade 1, Haderslev
Bondesen, Mette, Fortevej 11, Risskov
Brorsbøl, Erna, Hemmet
Bundgaard, Hanne, Als, Østjylland
Brøndum, Else Marie, Storegade 34, Hadsund
Bøgegaard, Marianne, Sjællandsvej 30, Kolding
Christensen, Sylla, Jürgensgaarder Str. 37, Flensborg, Sydslesvig
Christensen, Doris, 418 ≠ 3 Road Richmond, British Columbia,
Canada
Christoffersen, Connie Morbitzer, Søborg Hovedgade 29²,
Søborg
Clausen, Annette, Bjørnøgade 3, Ålborg
Dyreborg, Birthe, Rosenvold 9, Jelling
Fukazawa, Mizuko, 4-12-4, Minamidai, Nakano-Ku, Tokyo,
Japan
Gydesen, Marianne Hindkær, Tjørnevej 12, Nyborg
Hansen, Jette Birkelund, Skanderborgvej 7, Harlev J.
Hansen, Karin Nygaard, Ålestrupgård, Ørting
Henriksen, Kirsten K. Hestbjerg, »St. Hestbjerg«, Idum
pr. Holstebro
Holme, Agnete, Mejlbj pr. Hjortshøj
Holmegaard, Bodil, Akkerup Planteskole, Hårby, Fyn
Jensen, Helle Elisabeth, Ortved pr. Ringsted

- Jensen, Jytte Skovgaard, Roskilde Mejeri, Støden 19, Roskilde
Jensen, Karin Schacht, Bjælkevungen 5, Lyngby
Jensen, Marianne Juel, Rådvad 42, Springforbi
Jensen, Ulla, Kærgaard, Torpet, Ringsted
Jespersen, Birgit, Lærkevej 28, Holbæk
Justesen, Agnes, »Vesterly«, Vester Nebel
Kardel, Ulla, Mathiesensvej 1, Korsør
Kristiansen, Else, Skals
Larsen, Merete Schrøder, Plantevej 19, Søborg
Lund, Else, Harrestrupvang 19 B, Valby
Lysgaard, Maria Rosendahl, Jacob Knudsensvej 16, Herning
Maagaard, Ellen, Skaun pr. Rødkjærsbro
Madsen, Birthe, Godthåbsvej 2, Dianalund
Magius, Marianne, P. O. Box 186, Naivasha, Kenya, East
Africa (Skolebakken 45, Virum)
Mertz, Anne Marie, Helge Rodes Allé 62, København F
Mortensen, Joan Dorrit, Augustagade 21, København S
Møller, Rita, Herredsvej 12, Vamdrup
de Neergaard, V. Charlotte Flach, Henningsens Allé 26,
Hellerup
Nielsen, Karen Margrethe, Hjallesegade 42, Hjallesø
Nielsen, Mariane Winther, Frederiksgade 55a, Horsens
Olsen, Anne-Grethe, G. T. O. Egedesminde, Grønland
Olesen, Dorrit, Nørregade 64, Holsted
Olsen, Kirsten Werner, Karlslundevej 21, Brønshøj
Palsmar, Benedicte, Emdrup Vænge 57, København Ø
Pedersen, Bodil Thestrup, Brønlandsallé 18, Hellerup
Petersen, Britt, Krum-om 1, Tønder
Petersen, Ketty Marie, Baungård pr. Lintrup
Rasmussen, Mary-Ann Mose, Fengersvej 23, Odense
Rasmussen, Bodil, Markedsgade 9, Bjerringbro
Skals, Karin, Glumsøvej 9, Brønshøj
Skotting, Inger Merete, Sdr. Vilstrup, Sdr. Jylland
Skov, Grethe, Tværager 81, Greve Strand
Skyggebjerg, Karen-Dorte, Ribe Landevej 34, Vejle
Stryhn, Anna, Carl Zahlmannsvej 11, Hillerød
Stettler, Annelies, 3537 Eggwil, Schweiz
Suhr, Ingrid, Royal Danish Embassy, 56 Rue Belliard,
Brucelle 4, Belgien
Suhr, Kirsten Bjarnested, Skærbæk pr. Fredericia
Søndergaard, Anne Marie, Kongensgade 48, Esbjerg

Søndergaard, Ingelise, Ås Mølle, Ørbæk, Fyn
 Sørensen, Lone Juel, Niels Hansensvej 17, Svendborg
 Timmermann, Ida Luise, Badstuestræde 10, København K
 Werner, Eva, »Vesterlund«, Båring pr. Asperup
 Vester, Margrethe, Strandgade 31, Grenå
 Wichmand, Kirsten Bolette, Jagtvej 12, København N.

Mandlige elever — sommeren 1968

Andersen, Ejner M. K., Østergade 11, Allingåbro
 Andersen, Niels Erik Ditmar, Ørslev pr. Vordingborg
 Asschenfeldt, Poul, Nørre Allé 75, vær. 440, København Ø
 Bang, Mogens, Rymarksvej 26, Hellerup
 Bech, Anders, Østervang 29, Holstebro
 Berg, Kai, Thorkildsvej 7, Skagen
 Birch, Bruno Chr., Præstelængen 17, København NV
 Brammer, Jens Erik, Store Torv 144, Århus C
 Bøgh, Morten, Kystvej 47, Århus C
 Carlsen, Ebbe, Jordløse, Fyn
 Chao Cheng-she, Peking, Kina (Øregårdsvænget 7, Hellerup)
 Chou Yung-Ming (Øregårdsvænget 7, Hellerup)
 Christensen, Albert Astrup, Jernbanevej 9, Silkeborg
 Christensen, Ove, Indre Ringvej 53¹ th., Fredericia
 Ehlers, Søren, Amagerbrogade 153, København S
 Eriksen, Henning, Dollerup mark, Blenstrup
 Geil, Hans-Erik, Korinth
 Graversen, Niels Peter, Døesvej 85, Holstebro
 Hansen, Poul John, Caltex, Kr. Hyllinge
 Hunicke, Torsten, Harndrup, Fyn
 Jensen, Erik Søndergaard, Toftegårdsvej, Åbybro
 Jensen, Thorkild Aagaard, Hans Tausensvej 12, Viborg
 Jørgensen, Gert, Vinkelvej 6, Nykøbing Sj.
 Kaae, Arno, Søndersted pr. Tølløse
 Kaasgaard, Mogens, Ringgade 123 A, Sønderborg
 Kornerup, Thomas Bruun, Lundvej 1, Varde
 Larsen, Flemming Winther, Rungsvej 1, Skalborg
 Larsen, Ove Horsted, Gl. Kongevej 16, Ikast
 Lollike, Niels Ebbe, Gunslevmagle, Eskilstrup
 Lund, Niels, Kong Gustafsvej 8, Nexø, Bornholm
 Lundsgaard, Frede, Østerbro 24, Ålborg
 Løvholt, Ole, Magistervej 54 st., København NV

Madsen, Peter A. Tranberg, Slumstrup Mølle, Skjern
 Madsen, Jørgen, Kirke Allé 44, Rødby, Lolland
 Mikkelsen, Bjarne, Dærup, Glamsbjerg
 Mortensen, Ralf Søgaard, Vognmandsmarken 183, Kbh. Ø
 Nielsen, Orla A., Saralystvej 4, Højbjerg
 Nielsen, Tommy Weicher, Søndervigvej 130, Vanløse
 Nissen, Povl Erik Søndergaard, Odinsvej 11, Haderslev
 Olsen, Jørgen, Vindingegård, Klarskov
 Olsen, Jørgen, Glostrup, Nykøbing S.
 Olsen, Torkild, GTO, Egedesminde, Grønland
 Osberg, David Keith, 5 Tresco Place, Falmouth, Cornwall,
 England
 Pedersen, Niels E. Bjerregård, Stadion Allé 5, Ikast
 Pedersen, Niels H., H. Søgårds Allé 3 st. th., Kastrup
 Pedersen, Paul Kurt, Niels Juelsgade 87 st. v., 8200 Århus N
 Poulsen, Niels Chr., Parkvej 28, Virum
 Rasmussen, Hans Chr., Lyø pr. Fåborg
 Reilev, Peter Flindt, Fengersallé 25, Bramminge
 Rønnoe, Peter Torsten, Perlegade 26, Sønderborg
 Schmidt, Helge, Kelstrup Skov, Tørsbøl
 Skulason, Jon Marott, Jens Munksgade 10, København Ø
 Spagner, Jan, Kirkebakken 12, Virum
 Søndergård, Steffen, Kongensgade 48, Esbjerg
 Sønderstrup, Ole, Tvedgade 6, Ribe
 Terkelsen, Harald Juul, Østervoldgade 33, Rønne
 Thagaard, Mikkel, Vestergade 44, Ranum
 Thygesen, Jens Chr., Ørnevej 10, Odense
 Tudvad, Jens, Høve pr. Asnæs
 Weng Ke-an, Shanghai, Kina (Øregårdsvænget 7, Hellerup)

Elever på Nordisk lærerkursus 1968

Aalhus, Liv, Balestrand sogn, Norge
 Bruun, Marie-Louise, Viborg Amtssygeplejeskole, Central-
 sygehuset, Viborg
 Eiriksdottir, Gudridur, Island
 Groth, Birgitte, Eskildsgade 48³ th., 1657 København V
 Hansson, Elfrida, Völsungavägen 5, Djursholm, Sverige
 Jensen, Susanne Vig, Læssøegade 4, Odense
 Jóhannsdottir, Gerdur, Husmadraskoli Sudurland, Laugarvatn,
 Arn, Island

Lund, Jenny, Kragemose, 4900 Nakskov
 Nielsen, Karen, Skarøgade 2, København Ø
 Rasmussen, Marna, H. P. Jensensvej 13, Højbjerg
 Stave, Petra Solveig, Ikornes, Norge
 Steffensen, Lise, Kollegium 7, Universitetsparken, Århus C
 Thomsen, Aase Kromann, Torvegade 62, København K
 Bagger, Jeff, Bremerhus Skovfogedhus, Mynderup pr. Stenstrup
 Glenstrup, Jan, Rosenvangsallé 191, Højbjerg
 Johansen, Gunner, Dalum Landbrugsskole, Hjallesø
 Larsen, Johannes, Skamlingsbanke Ungdomsskole, Sjølund
 Pedersen, Thorkild Vinther, Klank Efterskole, Galten

Kvindelige elever – vinteren 1968–69

Abildgaard, Inge, Søndervang 2, Lemvig
 Andersen, Mary, Vestergade 61, Vojens
 Bachmann, Ilse, Kongevej 35, Tønder
 Barish, Else, Johnstrups Allé 2^a tv., 1923 København V
 Berger, Kirsten, Østersøbadvej 11, Flensborg, Tyskland
 Bertelsen, Erna, Vollerup, 9760 Vrå
 Bischof, Vroni, Buntbergli, 9620 Lichtensteig, Schweiz
 Bjerre, Birgit Solveig, Søndergade 44, Struer
 Blaabjerg, Kirsten, Røllikevej 19, Risskov
 Bojesen, Dorte, Carl Jensensvej 37, Århus C
 Boutrup, Anna Elisabeth, Lundeborg, Svendborg
 Brundbjerg, Else, Strandvejen 140^a tv., Hellerup
 Carlsen, Kirsten Fjelding Larsen, Thyvej 20, 2720 Vanløse
 Carpenter, Christina, 1329 Olive Road, Homewood, Illinois,
 USA

Clausen, Anini Lene Stenholt, Tranegårdsvej 96, Hellerup
 Clausen, Birgitte Normann, Bjørnøgade 3^a tv., 9000 Ålborg
 Christensen, Anna Kirstine Broch, Kjærgård, Lystrup st.
 Christensen, Anne Gjerløv, Frederikssundsvej 206^a th.,

Brønshøj

Christensen, Birgit Schleicher, Nørrevang 5, Grenå
 Christensen, Birthe, Fovslet, 6081 Vonsild
 Christensen, Jytte, Ravsnæsvej 1B², Birkerød
 Christensen, Karen, Hyrup, Øsby
 Christensen, Kristine, Ringparken 26, Roskilde
 Christensen, Margit, Roust Høje
 Christensen, Solveig Mose, Løvgårdsvej 35, Virum

Dahlerup, Lise Kamp, Krogsvej 30 B, Virum
Dahlstrøm, Benedikte, Rådhusvej 47, Charlottenlund
Damgaard, Kirsten, Harbogade 10, Ulfborg
Daugaard, Lone, Rosenhøj 4 A, Viby
Dirks, Susanne, Bygholm Parkvej 43, 8700 Horsens
Echwald, Anne, Høegh Hagensvej 8, Ålborg
Ecklon, Karin, Løjt-Sønderskov, Åbenrå
Eklund, Anne, Kongstedsvej 17, 4200 Slagelse
Elholm, Kirsten, Møllegården, Klokkeholm pr. Hjallerup
Espersen, Kirsten, Skolen, Svenstrup J.
Fauerby, Hanne, Hjallesvej 2, Odense
Flåm, Karoline Elisabeth, Aurland, Sogn, Norge
Fonvig, Jane Margrethe Yde, Fredensvej 18, Viby J.
Fuglsang-Smith, Elsebeth, Højeloft Vænge 95, Værløse
Gjem, Mette, Dalby pr. Gjem st.
Guszkowska, Mirosława, Polen
Gustavussen, Ingefred, Engedal, Sejling, Skægkær
Günther, Anne Kirstine, Fortunvej 22, 2920 Charlottenlund
Hansen, Anne Marie Overgård, Baunhøjgård, Hadbjerg
pr. Hadsten
Hansen, Else Margrete, Cæciliavej 46, Valby
Hansen, Esther, Bjerndrup, 6560 Sommersted
Hansen, Hanne Krebs, Lundevej 3, Nibe
Hansen, Jytte, Skagen Fyr, 9990 Skagen
Hansen, Karen Margrethe, Vestergade 17, Hadsten
Hansen, Rita, Mosevænget 6, Brande
Hansen, Susanne Krause, Elmevej 2, Vedbæk
Havn, Ingrid Margrethe Linnea, Humlehaven 42 B, Valby
Hedemand, Inger, Bakkevænget 2, Ålborg
Helger, Ulla, Christiansvej 15, Charlottenlund
Henriksen, Karin Alfast, Kildeholm 5, Glostrup
Hermansen, Birgit, Rellingen, Swalbenstr. 30, Vesttyskland
Hougaard, Inge, Elmegaard, Torup, 8860 Ulstrup
Havmand, Rose-Marie, Olesvej 15, Vedbæk
Humlegaard, Lotte, Asminderødgade 32, Fredensborg
Hübsch, Aja Birgitte, Listed pr. Svaneke
Ibsen, Britta, M. E. S., Brande
Ingversen, Hanne, Farmen, Bøvlingbjerg
Iversen, Birte, Dybbølbjerg, Dybbøl
Jacobsen, Ulla Norup, Sct. Jørgensgade 26, Holstebro
Jensen, Elsebeth, Søvjejen 41 th., Helsingør

Jensen, Gitte Grønberg, Københavnsvej 85 B, Roskilde
Jensen, Kirsten, Korsgade 6, Vrå
Jensen, Minna Borresen, Uglerup pr. Holbæk
Jespersen, Birgitte Secher, Hjallesgade 15, Hjallesø
Jørgensen, Grete Stensgård, Gasværksvej 13, Herning
Jørgensen, Ingrid Husted, Birkevej 35, Christiansfeld
Jørgensen, Mette, Jægersborgvej 116, Gentofte
Kidde, Bente, Ås pr. Fakse
Kirkegaard, Liselotte, Gl. Hobrovej 87, Randers
Kjær, Ingrid Herdis, Toftegård pr. Stenvad, Djursland
Kjølby, Jette, Gretes Allé 8, Kalundborg
Knudsen, Tove Abildgaard, Binderup pr. Nibe
Knuhtsen, Susanne, Sukkerfabrikken, Sakskøbing
Korsgaard, Kirsten, Grønningen 3, Silkeborg
Krabbe, Grete Sloth, Fr. Allé 75 C, Århus C
Kragh-Schwarz, Anne Margrethe, 7471 Kollemorten
Kristensen, Aase Kirstine, Arnborg pr. Herning
Kristensen, Aase Kromann, Albjerg, Oure, Fyn
Kristiansen, Anne Marie, Jeppe Aakjærsvej 51 A, Åbyhøj
Kristiansen, Karen Birgit Sejersbøl, Rude Købmandshandel
Kyster, Lene, Tangevej 98, Ribe
Lange, Anne, Rikkesminde Allé 4, Fruens Bøge
Langeland, Marit, Gabelsgatan 7, Oslo
Larsen, Anna Hedegaard, Lunde J.
Larsen, Kirsten Margrethe, Hospitalsvej 21, 4800 Nykøbing F.
Larsen, Solvejg, Gl. Thorsbjerg, Over Jerstal
Lehrmann, Jenny Lasthein, Akkerupvej 1, Hårby
Leidesdorff, Jytte, Æbeløgade 44¹, 2100 København Ø
Liengård, Karen, Gamle skole, Bredstrup, 7070 Pjedsted
Lindahl, Carolejn, Ølbyvej 18, Struer
Lindorph-Sørensen, Rita, Gormsgade 11, Jelling
Lund, Gunhild, Tingvej 14, Rødding
Lund, Karen Margrethe, Bode skole pr. Ørsted
Lybye, Karen, Følvangen 1, Hasseris, Ålborg
Madsen, Lilli Vester, Ginnerup pr. Grenå
Mannov, Eva Maria, Monrads Allé 15, Valby
Melson, Merete, Lyngparken 36, 2800 Lyngby
Metelmann, Karen, Strandpromenaden 22, 4900 Nakskov
Michaelsen, Ingeborg, Solbyen 106, Hasseris, Ålborg
Mikkelsen, Gerda, Broagervej 8, Kolding
Mikkelsen, Helga Vestervig, Houlbjerg pr. Laurbjerg

- Miltersen, Inga Grethe, Kløvervej 23, 6600 Vejen
Mogensen, Lisbeth, Ved Skovgærdet 15, 3400 Hillerød
Mortensen, Jette Tang, Harre pr. Roslev
Mortensen, Alma Tove Jensen, Vestermark, Ølby, Struer
Mose, Marne Bach, Hvidbjerg, Thy
Møller, Bente, Østrup, 5450 Otterup, Fyn
Nielsen, Agnes Munkhøj, Svorbæk, 8351 Assedrup
Nielsen, Anne Grethe Bøgesgård, Jens Holdgårdsvej 24, Ikast
Nielsen, Birtha, Hansted pr. Horsens
Nielsen, Henriette, Sønder Allé 26, Viborg
Nielsen, Kirsten, Snarebakken, 4291 Ruds-Vedby
Nielsen, Ruth Baagøe, Frederiksvej 4, 2000 København F
Nielsen, Tove, Hyrup pr. Stouby
Nielsen, Ulla, Risums Allé 2, Rødovre
Normand, Lisbeth, Gersdorffsgade 13, Odder
Nygård, Karen, Tingvej 21, Århus V
Olesen, Ulla Schytte, Parallelvej 7, Kvistgård
Olsen, Birgit, Pudebjerggård, Søsum pr. Veksø, Sjælland
Olsen, Erna, Stevnsvej 57, Strøby Egede, 4600 Køge
Ottosen, Lif, Herluf Trollesvej 1 C, 4200 Slagelse
Overbeck, Anne-Kathrine E., Kjærgård, Klokkeholm
pr. Hjallerup
Pedersen, Annelise Damsgaard, Solskrænten 18, Brabrand
Pedersen, Anne-Mette, Ringgade 114, 7600 Struer
Pedersen, Conny, Fabriksudsalget, Kragelund pr. Silkeborg
Petersen, Gerda, Jernved pr. Gredstedbro
Pedersen, Henny, Svejlbæk pr. Silkeborg
Petersen, Kirsten Busk, Søndergade 5, Ørsted J.
Pedersen, Lis Mack, Præstevænget 2, Egtved
Pedersen, Sonja Kildegaard, Møllegade 15, 8600 Silkeborg
Pedersen, Tove Bjørk, Vesterbro 51, Ålborg
Pilgaard, Dorthe, Øster Pilgaard, Kås pr. Åbybro
Poulsen, Rigmor, Vejlbj Mark, Røjle, Fyn
Rasmussen, Benedikte, Flenstofte, Fuglebjerg, Sjælland
Rasmussen, Hanne, Ny Hostrup, Hobro
Rasmussen, Karen Birgitte, Ved Mønten 19², København S
Rasmussen, Kirsten Elin, Jødelandsgården, 4281 Gørlev
Rasmussen, Kirsten Hilding, Glentevej 7, Svendborg
Rasmussen, Yrsa, H. C. Lumbyesvej 4, Frederikshavn
Rav, Lis, Bergthorasgade 38, København S
Ravnholt, Lissi, Søndergade 2, Hjallerup

Refshauge, Ellen, Åstrupvej 76, Haderslev
 Schmidt, Jytte, Dalgas Boulevard 87, København
 Secher, Andrea, Poulgård, Hjeds pr. Suldrup
 Secher, Birgitte, Sønderborg
 Showalter, Reneé, 14500 So. Wabash, Chicago, Ill., USA
 Skjødsholm, Ruth, Sdr. Tranders, 9260 Gistrup
 Skovsgård, Edle Vejby, Gimlesvej 11, Randers
 Smedegaard, Jytte, Refsh.-Havevej 8, Nykøbing M.
 Sprogø, Hanne, Rosensgade 301, Århus
 Staberg, Hanne, Sejrsallé 7, Risskov
 Stouby, Lilly, Junget, 7870 Roslev
 Strauss, Helle, Strandlyst Allé 13, Hvidovre
 Sørensen, Annette Bjerremand, Klakring pr. Juelsminde
 Sørensen, Birgit, 6551 Over Jerstal
 Sørensen, Inge, Sjællandsgade 41, Herning
 Sørensen, Lis Nygård, Asserballeskov pr. Fynshav, Als
 Thamdrup, Bente, Rislundvej 1, Risskov
 Thaulow, Lene, Lyngbyvej 56⁴, København Ø
 Thomasen, Hanne Skræp, Hostrupvej 10, 6000 Kolding
 Thomsen, Bodil Marie, Holsted st.
 Thomsen, Kirsten Åse Kromann, Torvegade 625, København
 Trampedach, Kirsten Bundgaard, Overby, Sjællands Odde
 Tramholt, Birgitte, Grønnevej 206, Virum
 Wiese, Birgit, Ved Østersøbadet 21, Flensborg, Tyskland
 Witt, Else-Marie, Bjerggade, Åbenrå
 Vontillius, Mette, Lønholt pr. Fredensborg
 Østergaard, Bente, Tingstrup, Thisted
 Østergaard, Kirsten, Langelinie 49, 5000 Odense

Mandlige elever — vinteren 1968—69

Aggerholm, Erik Christian, Lødderup pr. Nykøbing M.
 Albæk, John, Rigensgade 231, København K
 Andersen, Erik, Anslet, 6140 Fjelstrup
 Andersen, Find Høgsbro, Truelsemosegård, 5631 Ebberup
 Andersen, Jørgen Steen, Uraniavej 6, Århus C
 Andersen, Stig Vraa, Thulevej 11, Århus N
 Asschenfeldt, Poul, Nørre Allé 75, vær. 440, 2100 København Ø
 Astrup, Hans Christian, Frederikshald pr. Odder
 Bjerre, Asbjørn, Julsgård, Ferring pr. Bonnet
 Bohn, Peter, Amager Boulevard 118, København S

- Borges, Jens Henrik, Tyborøn Allé 64, Vanløse
 Borup, Eskil, Skolevej 5, 3460 Birkerød
 Branner, Niels G., Skjoldagervej 86, Gentofte
 Brun, Lars Christian, Kongestien 49, Virum
 Bønnelykke, Finn, Spodsbjergvej 54 B, Rudkøbing
 Carlsen, Henrik, Annebergvej 12, København, Brønshøj
 Christensen, Jens Visti, Vammen pr. Viborg
 Christensen, Kjeld Krageskov, Bistruplund 15, Birkerød
 Christoffersen, Jan Mosbjerg, Jens Vintersvej 20, Skagen
 de la Cour, Christian Dornonville, Wernersvej 11.
 2920 Charlottenlund
 Danielsen, Ole Peder, Nygade 10, Ribe
 Drews, Holger, Blichersvej 60, Helsingør
 Eckhaus, Nils Pil, Slotsgade 5, Odense
 Erbs, Hans Peter, Rugvænget 57, 7400 Herning
 Erichsen, Knud Milling, Huseby pr. Annisse
 Eriksen, Lars, V. Hassing, Vendsyssel
 Faurnogerakis, Dianysias, Zante Greece, Grækenland
 Frandsen, Jakob Dahlsgaard, Strandvejen 48, Kolding
 Frimann-Larsen, Roland, Nymarksvej 52, Nyborg
 Glenstrup, Jan, Rosenvangsallé 191, Højbjerg
 Grubb, Ulrik, Soldalen 12, København Ø
 Guy, Lavigne, p. t. Løvs allé 3³ tv., 2200 København N
 Hansen, Arne Ingolf, Røde Mellemsvej 91, A 22, København S
 Hansen, Bjarne Lundgaard, Frederiksberg pr. Svebølle
 Hansen, Martin Bolvig, Steinsgade 2, Odense
 Helejam, Lars, Troelstrupvej 13, Haslev
 Holten-Andersen, Carl, Ravnholt Savværk, Allerød
 Huss, Flemming, Capella Allé 3, 2770 Kastrup
 Iversen, Hans, Tiskebæk, Gråsten
 Iversen, Hans, Elstrup, Guderup, Als
 Jensen, Erik Christian, Langelandsvej 21, Esbjerg
 Jensen, Erik Mylius, Italiensvej 12³, København S
 Jensen, Evald, Stubdrup pr. Vejle
 Jensen, Gunnar Husted, Pileallé 3, Hvidesande
 Jensen, Hans Jacob Kjær, Gardersallé 31, Hellerup
 Jensen, Jørgen Ejbøl, Malmbergsvej 99, Holte
 Jensen, Lars Jersin, Thorstrup pr. Sig
 Jensen, Søren, Permelille pr. Tranebjerg, Samsø
 Justesen, Morten Søegaard, Sønderkovgård, 8752 Østbirk
 Juul, Ebbe, »Dubjerg«, Kollund, Sønderjylland

- Jørgensen, Hans Feilberg, Fenrisvej 29, Århus V
 Jepsen, Gert Brandt, Tinggade 3, Ringsted
 Kristensen-Elsøe, Lars Kristian, Hobrovej 29, Ålborg
 Kristiansen, Karl Otto, »Agerholm«, Smidstrup, 3250 Gilleleje
 Kruse, Bo, Verst
 Kvist, Karsten, Vestervold 1, Varde
 Larsen, Flemming Ove, Gyldenløvesgade 1, Odense
 Lassen, Ove Christian, Kunstindustrimuseet, Bredgade 68,
 København
 Lind, Jens, »Kollektivhuset Nørrevænget«, Moldevej 3,
 7100 Vejle
 Ludvigsen, Bertel Helge, Færgevej 14, Frederikssund
 Lund-Larsen, Uffe, Skolevej 4, Næsby
 Lützhøft, Klaus, Abildgårdsvej 169, Virum
 Løvholt, Ole Rimmen, Magistervej 54 st., København NV
 Laigaard, Niels, Hornsyld
 Madsen, Klaus Møller, Minervavej 50, 2610 Rødovre
 Madsen, Ole Daugaard, Berberisvej 12, Herning
 Mikkelsen, Gert, Rosenholmsvej 5, Holstebro
 Monrad, Niels Boje, Sct. Annagade 17, 5400 Bogense
 Mortensen, Helge Børge, Boyesgade 17², 1822 København V
 Mortensen, Niels, »Fugleruphus«, Lyngø
 Møller, Jens Goul, Tøndering pr. Durup
 Nielsen, Flemming Richardt, Dambakken 23, 3790 Hasle,
 Bornholm
 Nielsen, Frode V., Vestergård, Barrit
 Nielsen, Hans Christian Ørnsvig, Tyrstedgaard, Horsens
 Nielsen, Ole, Lyby, 7800 Skive
 Nielsen, Peter Kornelius, Kildevej 19, Ikast
 Nielsen, Poul Fjord, Bredgade 59, Nr. Nebel
 Nielsen, Søren Peter, Lindeskovgård, Skælskør
 Nielsen, Tommy Weicher, Howitzvej 22 B, 2000 København F
 Nissen, Bjarne Eg., Horsbøl, Grindsted
 Nissen, Poul Erik Søndergaard, Odinsvej 11, Haderslev
 Nyhus, Herluf, Kragelund, 8600 Silkeborg
 Olsen, Jørgen, Glostrup, Nykøbing S.
 Overgaard, Per Schødte, Solbjergvej 63, Birkerød
 Pedersen, Anders Dahl, Barrithule, 7150 Barrit
 Pedersen, Ejnar Dissing, ??
 Petersen, Ernst, Trangisvåg, Færøerne
 Petersen, Ib Hans Poul, Lille Istedgade 2 tv., 2071 Kbh. V

- Pedersen, Jesper Rønck, Bispensgade 29, Ålborg
 Poulsen, Johs. Mogens, Skovvangsvej 58, Århus
 Poulsen, Niels Morten Refslund, Bovlund, 6535 Branderup
 Rasmussen, Hørmann Nørskov, Jyllandsgade 7, Vejen
 Rasmussen, Jes Lindskov, Tømmerup Højskole, Knarreborg
 Rasmussen, Preben Horsholt, Horne Brugsforening, Horne
 pr. Hirtshals
 Sampson, Steven, 511 Howe Rd., Merion, Pennsylvania, USA
 Schmidt, Hans Peter, Vermehrensvej 8, Klampenborg
 Schunck, Ole Ahrons, Strandhusevej 19¹ tv., Juelsminde
 Skrumsager, Jørgen Kloppenborg, Bejstrupgård, Københoved,
 6610 Skodborg
 Skøtt, Aksel, Majbøl Nygård, 6533 Øster Lindet
 Stage, Jan, Glasvej 13, København NV
 Stuhr, Torben, Borgergade 134³ th., 1300 København K
 Svenningsen, Tage Klitgård, Molevej, Hanstholm
 Søgaaard-Andersen, Ebbe, Gothersgade 107, København K
 Sønderborg, Lars, Nyvang 7, Ikast
 Sørensen, Carsten Svendborg, Fenrisvej 12, Esbjerg
 Sørensen, Verner Thomsen, Nyskov, 6580 Vamrup
 Thisted, Steen, Jyderup, Vig, Sjælland
 Thomsen, Ole, Pulsen, Flauenskjold
 Thorøe, Jens, Mikkeltorvet, Skodborg
 Tolfjord, Ole, Pilevænget 13, Vejle
 Uhrskov, Søren, Rødstensvej 14, Hellerup
 Ulsdal, Kaj, Hemmet
 Vestesen, Søren Qvist, Åbyhøjvej 26, Århus V
 Weiss, Jordan, 6525 N. Kimball, Lincolnwood, Ill., USA
 Winther, Poul, »Kærvang«, Støvring
 Wissing, Jens, Værløsevej, Faxe
 Witt, Oluf, Værnedamsvej 17, København V
 Yding, Ole Vorgaard, »Skjellergård«, Torrild, 8300 Odder
 Young, David, 49 Station Way, Letchworth, Herts, England
 Østergård, Hans, »Grogedal«, Holstebro

Vedtægter for Askov Højskoles elevforening »Askov Lærlinge«

§ 1.

Foreningens formål er at vedligeholde kontakten mellem Askov Højskole og dens tidligere elever, at medvirke til udbredelse af kendskabet til den danske folkehøjskole, og når der måtte være særlige behov herfor at påtage sig opgaver af mellemfolkelig eller humanitær karakter.

§ 2.

Foreningen repræsenterer tidligere elever i bestyrelsen for den selv-ejende institution Askov Højskole, og i landselevforeningen af højskoleelever.

§ 3.

Foreningen udsender til sine medlemmer et årsskrift som regel i form af det første årlige nummer af tidsskriftet »Dansk Udsyn« suppleret med en beretning om skolens virksomhed, om elevforeningens virksomhed samt med eventuelle bidrag fra årets elevhold.

Årsskriftet redigeres af »Dansk Udsyn«s redaktion i samråd med repræsentanter for Askov Lærlinges styrelse.

§ 4.

Enhver, som har været elev på Askov Højskole, kan blive medlem af foreningen, og dermed vælges til styrelsen.

Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen efter forslag fra styrelsen.

§ 5.

Foreningens styrelsesmøder afholdes i almindelighed på Askov Højskole.

§ 6.

Generalforsamlingen afholdes på Askov Højskole i forbindelse med det årlige efterårselevmøde. Ved simpel stemmeflerhed vælges 9 bestyrelsesmedlemmer.

Styrelsens medlemmer vælges for en 3-årig periode, og der vælges 3 hvert år.

Hvert års vinterhold eller sommerhold vælger tillige skiftevis af sin midte et medlem til styrelsen for en 2-årig periode.

På generalforsamlingen vælges 2 revisorer, disse afgår skiftevis hvert andet år.

§ 7.

Styrelsen varetager foreningens interesser og vælger af sin midte formand, næstformand og sekretær.

Kassererhvervet, for hvilket der ydes et af styrelsen fastsat honorar, varetages så vidt muligt af Askov Højskoles forretningsfører. — Regnskabsåret går fra 1. september til 31. august.

Ved afstemninger er ved stemmelighed formandens stemme afgørende.

Skolens forstander indbydes til at deltage i bestyrelsesmøder og generalforsamling.

§ 8.

Udgifter til udgivelse af årsskriftet og til foreningens arbejde i øvrigt, herunder også bidrag til landsforeningen af højskoleelever udredes af foreningens kasse.

Tilskud til styrelsens rejseudgifter i forbindelse med bestyrelsesmøder og til rejser forbundet med foreningens øvrige arbejde kan ydes i et af styrelsen nærmere fastsat omfang.

Endvidere kan der ydes tilskud til trængende elever samt til formål af mellemfolkelig eller humanitær karakter.

§ 9.

Generalforsamlingens dagsorden er følgende:

Beretning om foreningens arbejde

Foreningens regnskab.

Beretning om Askov Højskole.

Evt. beretning fra Askov-kredsenere og »Askovgården«.

Valg af styrelsesmedlemmer og revisorer.

Eventuelt.

§ 10.

Ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes af styrelsen med mindst 14 dages varsel og skal afholdes, når mindst 50 medlemmer kræver det. På en sådan kan tages bindende beslutninger og om fornødent foretages bindende valg, når mindst $\frac{3}{4}$ af de fremmødte samt de ved skriftlig fuldmagt repræsenterede medlemmer stemmer derfor. Dagsorden for en ekstraordinær generalforsamling meddeles sammen med mødets indvarsling.

§ 11.

Alle afstemninger og valg på generalforsamlingerne afgøres ved almindelig stemmeflerhed. Generalforsamlingen træffer bestemmelse om, hvornår afstemningerne skal være skriftlige. Et medlem må, for at kunne afgive sin stemme, enten personlig være til stede eller have meddelt et tilstedeværende medlem skriftlig fuldmagt.

§ 12.

Medlemmer, der ønsker at udtræde af foreningen, må skriftlig give meddelelse herom til kassereren.

§ 13.

Styrelsen drager omsorg for, at hvert elevhold på Askov Højskole opfordres til at indtræde i foreningen.

§ 14.

Forslag til ændringer i disse vedtægter kan fremsættes på en generalforsamling af styrelsen eller mindst 15 af foreningens medlemmer.

Efter at ændringsforslagene er offentliggjorte i årsskriftet, kan de vedtages eller forkastes på den førstkommende ordinære generalforsamling. Vedtagelse kræver dog, at $\frac{2}{3}$ af de fremmødte medlemmer stemmer for ændringsforslaget.

Vedtaget 5. oktober 1968.